

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом державної установи
«Український інститут
розвитку освіти»
від 03 серпня № 38-012

Інструктивно-методичні матеріали для проведення експертами експертиз електронних версій проєктів підручників (крім електронних) для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних працівників (4 клас)

Розроблення нового покоління підручників є однією із ключових умов підвищення якості освіти, створення сучасного та ефективного освітнього середовища. На сьогодні необхідним є впровадження в освітній процес підручників, які виконують не лише інформаційну функцію, а зорієнтовані на організацію діяльнісного процесу навчання через активну реалізацію самостійної пошуково-дослідницької діяльності здобувачів освіти, на використанні інтерактивних, цифрових технологій, технологій критичного мислення на міжпредметній основі тощо. Сучасний підручник повинен відображати оновлений зміст національної освітньої системи у відповідності до чинних державних стандартів освіти та типових освітніх програм, розкриваючи новітні дидактичні та методичні концепції, які забезпечуватимуть реалізацію компетентнісного потенціалу освітніх галузей та досягнення очікуваних результати навчання здобувачів освіти.

Забезпечення цілісності реалізації основного циклу навчання початкової освіти (3–4 класи) передбачає те, що експертна оцінка підручників для 4 класу для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних працівників буде здійснюватися на основі нормативної бази, що застосовувалась і для підручників 3 класу, а саме:

– Порядок конкурсного відбору підручників (крім електронних) для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних представників, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 17 липня 2019 року № 1002, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 12 серпня 2019 року за № 902/33873;

– Критерії оцінювання та їх параметри, затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від 31 жовтня 2018 № 1183 «Про затвердження інструктивно-методичних матеріалів для проведення експертами експертиз електронних версій проєктів підручників»;

– Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовтня 2019 № 1273 «Про затвердження типових освітніх програм для 3–4 класів закладів загальної середньої освіти»;

– Державний стандарт початкової освіти у редакції постанови Кабінету Міністрів України № 688 від 24 липня 2019 року;

– Державні санітарні норми і правила «Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей», затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 18 січня 2007 року №13, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України за № 77/13344 від 30 січня 2007 року;

– Національний стандарт України ДСТУ 3017:2015 Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять, затвердженого наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» № 65 від 04 березня 2016 року;

– ДСТУ 4861:2007. Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості (ISO 8:1977, NEQ; ISO 1086:1991, NEQ; ISO 7275:1985, NEQ – вперше (зі скасуванням ГОСТ 7.4–86, ГОСТ ЭД 1 7.4–90); чинний від 01 січня 2009 року;

– СОУ 18.1-02477019-07:2015 «Поліграфія. Підручники і навчальні посібники для загальноосвітніх навчальних закладів» зі зміною № 1 та поправкою № 1, який набув чинності згідно з Наказом Держкомтелерадіо № 434 від 23 жовтня 2019 року.

Включаючи:

– Закон України «Про авторське право і суміжні права» № 3793–XII від 23 грудня 1993 року;

– Лист Міністерства освіти і науки України від 17 червня 2020 № 1/11-4027 «Авторам та видавцям щодо підготовки підручників для учнів та вчителів (4 клас)»;

– Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 липня 2020 року № 971 «Про проведення конкурсного відбору підручників (крім електронних) для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних працівників у 2020–2021 роках (4 клас)»

Незмінність принципів оцінювання проєктів забезпечує цілісність у розгортанні авторських концепцій, наступність та взаємозв'язок змістового наповнення підручників для 3 та 4 класів. Проєктам підручників, що успішно пройшли всі етапи Конкурсного відбору, буде надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

Для проведення експертизи електронних версій проєктів підручників Експертам необхідно:

1) Подати до Державної установи «Український інститут розвитку освіти» (далі – УІРО) у паперовому варіанті наступний пакет документів (подається особисто або надсилається будь-яким поштовим оператором, кур'єрською доставкою цінним листом з описом вкладення (або з використанням виду відправлення «Документи»):

1. Письмову Заяву про намір особи бути експертом електронних версій підручників для 4 класу, яка має містити таку інформацію:

- прізвище, ім'я, по батькові експерта;
- зазначення, що експерт не належить до осіб, які не можуть бути експертами (працівники МОН, Експертної установи (УІРО), Конкурсної установи (ІМЗО), особи, які під час здійснення експертизи матимуть конфлікт інтересів, автори (співавтори) підручників, поданих на Конкурс, потенційні учасники Конкурсу, близькі особи зазначених категорій тощо);
- вид експертизи, яку може здійснити експерт (науково-методична / психолого-педагогічна / антидискримінаційна / дизайнерська);
- назву підручника/ів, експертизу електронної версії якого/яких експерт може здійснити (науково-методична / психолого-педагогічна / антидискримінаційна / дизайнерська; експерти з науково-методичної експертизи теж можуть обрати один або кілька назв підручників, у галузі яких вони є фахівцями);
- номер контактного телефону;
- особиста електронна адреса;
- інші дані, які передбачає анкета-заява;

2. Письмову згоду на обробку персональних даних.

3. Копію паспорта громадянина України, що завірена власноруч підписом і написом «Згідно з оригіналом».

4. Копія ідентифікаційного коду, що завірена власноруч підписом і написом «Згідно з оригіналом».

5. Копія(ї) документа/ів) про освіту. Для осіб, які мають документи про вищу освіту, науковий ступінь тощо, видані не в Україні, необхідно додати копію документа про визнання даного документа в Україні. Завірені власноруч підписом і написом «Згідно з оригіналом».

6. Довідка з місця роботи або інший документ, що підтверджує відповідність вимогам бути експертом, зазначених у Порядку конкурсного відбору підручників (крім електронних) для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних представників №1002. У довідці з місця роботи необхідно вказати: прізвище, ім'я, по батькові, повну назву займаної посади із зазначенням назви установи, організації, підприємства, стаж (педагогічний/науковий/науково-педагогічний).

7. Експерт також має право подати додаткові документи щодо професійної компетентності, досвіду роботи і ділової репутації (рекомендації, наукові публікації, сертифікати тощо).

8. Заповнити у 2-х примірниках Договір про надання послуг з проведення експертизи електронної версії проекту підручника.

Усі копії документів обов'язково засвідчуються експертом наступним чином: «Згідно з оригіналом, особистий підпис, ПІБ, дата засвідчення копії».

Вищезазначені документи подаються експертом у 3-х денний термін у паперовому варіанті після отримання сповіщення про те, що його включено до бази експертів щодо конкурсного відбору електронних версій проєктів

підручників для 4 класу закладів освіти до УІРО **особисто або через будь-якого поштового оператора, кур'єрською доставкою** цінним листом з описом вкладення (або з використанням виду відправлення «Документи») за адресою: **03035, м. Київ, вул. Митрополита Василя Липківського, 36, УІРО.**

2) Паралельно експерту необхідно пройти реєстрацію в автоматичному модулі «Експертиза», що працює в режимі дослідної експлуатації за допомогою електронного цифрового підпису та заповнити онлайн відповідні реєстраційні форми:

а) заяву встановленої форми;

б) відомості про експерта: прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи, посада, науковий ступінь (за наявності), вчене звання (за наявності).

в) завантажити наступні документи: копію(ї) документа(ів) про освіту, довідку з місця роботи або документ про проходження фахового навчання з проведення антидискримінаційної експертизи; письмову згоду на обробку персональних даних чи інші додаткові документи, які є підтвердженням професійної компетентності, досвіду роботи і ділової репутації (рекомендації, наукові публікації тощо).

г) цивільно-правовий договір про надання послуг з проведення експертизи електронних версій підручників та акт наданих послуг після проведення експертної оцінки з накладанням цифрового підпису;

д) обрати тип експертизи, що буде проводитися: науково-методична, психолого-педагогічна, антидискримінаційна, дизайнерська;

ж) обрати з представленого переліку назву підручника, експертизу якого може провести експерт;

з) надати експертні висновки на електронні версії проєктів підручників та оцінні листи за встановленими зразками та відповідно до вимог, окреслених в Порядку конкурсного відбору підручників № 1002 від 17.07.2019 (розділ V, пункти 19–22). Звертаємо увагу на те, що експерт ставить свій підпис на всіх сторінках експертного висновку, а на останній сторінці – свій підпис і дату без вказання прізвища, закладу та посади;

е) акт приймання-передачі наданих послуг до Договору про надання послуг з проведення експертизи електронної версії проєкту підручника.

3) Здійснювати документообіг наступним чином:

1. Експертизу підручників здійснювати відповідно до Порядку конкурсного відбору підручників (крім електронних) для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних представників, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 17 липня 2019 року № 1002, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 12 серпня 2019 року за № 902/33873, інструктивно-методичних рекомендацій та у строки встановлені Наказом Міністерства освіти і науки України від 28 липня 2020 року № 971 «Про проведення конкурсного відбору підручників (крім електронних) для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних працівників у 2020–2021 роках (4 клас)».

2. Експертні висновки на електронні версії проєктів підручників, оцінні листи та акт приймання-передачі наданих послуг до Договору про надання послуг з проведення експертизи електронної версії проєкту підручника у 2-х примірниках надіслати на поштову адресу УІРО у строки, визначені наказом МОН про проведення Конкурсу.

Експерт має право редагувати дані в Кабінеті експерта автоматичного модулю «Експертиза» у межах строку, визначеного наказом МОН №971 від 28.07.2020 року Про проведення конкурсного відбору підручників (крім електронних) для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних працівників у 2020–2021 роках (4 клас).

Звертаємо Вашу увагу на те, що усі зазначені форми документів: заява про намір особи бути експертом, згода на обробку персональних даних, інструктивно-методичні матеріали для проведення експертами експертиз електронних версій проєктів підручників, експертні висновки, оцінні листи, нормативно-правові документи, які забезпечують юридичний супровід Конкурсу підручників для 4 класу, будуть розміщені на сайті УІРО в розділі «Конкурс підручників 4 клас» – «Експерту» та в Кабінеті експерта автоматичного модуля «Експертиза».

Науково-методична експертиза

Науково-методична експертиза проєкта підручника передбачає встановлення його відповідності (за структурою, змістом та методичним апаратом) Державному стандарту початкової освіти та Типовій освітній програмі щодо забезпечення формування ключових, предметних компетентностей, наскрізних умінь та досягнення здобувачами освіти очікуваних результатів навчання.

Підручник – навчальне видання, що містить ключові відомості навчального предмета, викладені відповідно до затвердженої типової освітньої програми та забезпечує формування цілісної системи знань, умінь і навичок орієнтованих на пошук необхідної навчальної інформації та її критичний аналіз.

Підручник повинен відповідати **дидактичним принципам відбору змісту навчального матеріалу** для забезпечення реалізації системи цілей навчання, вмотивованого засвоєння навчального матеріалу, формування цілісної картини світу, моральних та етичних якостей особистості, високої патріотичної свідомості, а також уміння аналізувати власні вчинки та їх наслідки у конкретних життєвих ситуаціях. Сучасний шкільний підручник повинен реалізовувати зв'язок навчання з життям та практикою, актуалізувати знанневий потенціал і набутий досвід в навчальній діяльності та у будь-яких життєвих ситуаціях.

Змістове наповнення підручника має бути оптимальним щодо досягнення учнями очікуваних результатів навчання освітньої галузі, забезпечувати наступність у викладі навчального матеріалу в межах циклу навчання та уникнення надлишкової інформації, що стосується програмового

матеріалу, не містити другорядних даних, нечітких формулювань понять, застарілих фундаментальних положень, що ускладнює її сприймання та усвідомлення.

Підручник повинен окреслювати орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання здобувачами освіти, зміст навчального предмета (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності, що відображені автором / авторським колективом у **модельній навчальній програмі**.

Модельна навчальна програма повинна відповідати Типовому навчальному плану певного циклу навчання Типової освітньої програми, забезпечувати розгортання траєкторії освітнього процесу в контексті реалізації обов'язкових навчальних результатів через очікувані результати навчання, окреслені у Типовій освітній програмі та коло додаткових методичних покрокових навчальних результатів, які уможливлуватимуть (враховуючи інтенсифікацію навчального процесу через використання прийомів формувального оцінювання, розвивального цілепокладання, використання прийомів різних типів рефлексії тощо) ефективне досягнення здобувачами освіти зазначених навчальних результатів внаслідок виконання певних видів активностей за певний часовий проміжок (рік, місяць, тиждень).

Модельна навчальна програма є обов'язковою частиною конкурсного проєкту підручника, вона розглядається під час експертизи підручника, але не оцінюється.

Системність, логічність та послідовність викладу навчальної інформації передбачає методично доцільне структурування програмового матеріалу на засадах формування єдиної понятійної системи підручника через взаємозв'язок понять освітньої галузі у певному циклі навчання. Розгортання програмового матеріалу за змістовими лініями в підручнику повинно відбуватися за принципом «від простого до складного» та «від конкретного до загального / абстрактного». Формулювання визначень понять повинні бути точними, відповідати сучасним досягненням науки, техніки та технологій і зрозумілими для сприймання учнями певного психофізіологічного рівня розвитку.

Ефективне засвоєння навчального матеріалу підручника передбачає насамперед забезпечення стабільної внутрішньої мотивації до навчання, яка стимулює учня до активної творчої практико-перетворювальної діяльності. Внутрішня мотивація учня до пізнання виражається у такому: зацікавленості до процесу набуття знань, усвідомленні значущості практичного та теоретичного вивчення навчального матеріалу, здатності самостійно обирати учнями різні види навчальних завдань, які передбачають декілька варіантів рішення навчального завдання (проблеми). Відповідно до вищезазначеного формується особистісна навчальна траєкторія здобувача освіти в контексті забезпечення успішності в подальшому житті.

Розкриття основних наукових положень освітньої галузі повинно реалізовуватись з урахуванням вікових особливостей учнів, що забезпечуватиме можливість їхнього засвоєння за встановлений проміжок часу. Відповідно до зазначеного навчальний матеріал повинен бути

збалансованим за складністю та обсягом, в якому відсутні надлишкова інформація та другорядні подробиці. Крім того, важливим є доцільність та наступність щодо введення нових понять, тлумачення яких передбачає використання аналогій та цікавих прикладів, що активізують використання життєвого досвіду учня.

Успішне виконання учнем **самостійних завдань**, що представлені у підручнику, залежить від чіткості та правильності їх формулювання, а також від доступності викладу програмового матеріалу. Нині учень не просто отримує готові знання, а вчиться самостійно їх здобувати в процесі цікавої пізнавальної творчої діяльності з використанням різних каналів сприймання інформації. Якщо змістове наповнення підручника методично не забезпечує різноманітність форм практичної діяльності, то самостійна робота з підручником не призведе до досягнення на належному рівні очікуваних результатів навчання. Самостійне виконання учнями завдань передбачає забезпечення зворотного зв'язку через різні типи рефлексії з використанням завдань, які формують уміння здійснювати самостійно самоаналіз, самооцінювання, самопізнання та планування навчальних дій. Система самостійних завдань повинна передбачати різноманітні підходи до роботи з однією й тією ж інформацією та представлення її результатів різноманітними способами.

Важливим аспектом щодо досягнення учнями очікуваних результатів навчання є **збалансованість у структуруванні навчального матеріалу**, доцільність уведення системи нових понять з використанням сучасних технік запам'ятовування на основі порівняння та аналогій, які забезпечують встановлення асоціативних зв'язків і сприяють усвідомленому їхньому засвоєнню. Не менш важливим є збалансованість у розподілі ілюстративного матеріалу, який розкриває, пояснює або доповнює інформацію, що міститься у навчальному виданні.

Апарат орієнтування підручника забезпечує ефективне використання учнем навчального видання та формує алгоритм роботи з ним, розкриває принципи структурування навчального матеріалу. Зазначений структурний компонент підручника включає передмову/вступ, таблиці змісту, сигнальні символи/пиктограми (геометричні, цифрові, буквені, знакові чи у вигляді рисунків умовні позначення, питання та завдання, вправи на формування уміння самостійно здобувати інформацію з різноманітних джерел, графічні та текстові пам'ятки) з поясненням способу їхнього використання, виокремлений текст, покликання на ілюстративний ряд тощо. Усі ці засоби дозволяють учням легко орієнтуватися у змісті підручника та встановлювати призначення текстів, рисунків, умовних позначень, питань та завдань.

Науковість змісту текстів шкільного підручника є однією з найважливіших його характеристик, яка передбачає відповідність навчального матеріалу освітньої галузі сучасним науковим концепціям, програмовим вимогам відповідного рівня / циклу навчання, а також точність у формулюванні понять та правил. Тлумачення термінів мають бути точними та однозначними, а формулювання правил базуватися на раніше засвоєних

знаннях. Введення нових понять має бути поступовим через нарощення їх складності на засадах взаємопов'язаності, а також з безпосередньою орієнтацією на практичне використання та зв'язком з повсякденним життям. Доцільно не переобтяжувати текстовий матеріал науковою термінологією. Необхідно забезпечити дотримання оптимального співвідношення принципів науковості та доступності.

Навчальна інформація, що передається з допомогою підручника, має бути науково достовірною, відповідати сучасному стану науки і ґрунтуватись на вищевказаних принципах. При цьому слід враховувати таке:

- зміст, обсяг і глибина закладеної в підручнику інформації повинні відповідати змісту Державного стандарту початкової освіти і Типовій освітній програмі;

- матеріали підручника мають відповідати віковим особливостям учнів;

- підручник має містити достатньо деталізоване і, водночас, неперевантажене змістове наповнення навчального предмета;

- у підручнику має бути проблемний виклад матеріалу, що передбачає створення проблемних ситуацій;

- у підручнику має бути викладено систему знань з навчального предмета, подано критичне осмислення матеріалу, ціннісні уявлення про фундаментальні наукові поняття та концепції;

- у підручнику має бути збалансований теоретичний і практичний матеріал, а отримані знання використовуватися на практиці;

- навчальний матеріал має бути представлений з урахуванням спіралевидного принципу нарощування знань, принципів наступності, системності і послідовності;

- навчальні тексти та завдання підручника мають містити українознавчий компонент, мати виховний і соціальний потенціал, відображати загальнолюдські та національно-культурні цінності;

- підручник має передбачати варіативність способів організації навчально-пізнавальної, практичної і проектно-дослідницької діяльності учнів на кожному уроці;

- змістове наповнення підручника має спрямовуватися на формування функціональної грамотності учнів, розвиток їх здібностей, ключових компетентностей та наскрізних умінь, які забезпечуватимуть досягнення очікуваних результатів навчання;

- в підручнику має бути дотримано оптимальне співвідношення практико-орієнтованих завдань від репродуктивного до творчого рівнів, а також виважена послідовність таких завдань відповідно до когнітивних рівнів та структурних компонентів ключових компетентностей.

Компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі забезпечує формування ключових компетентностей через безпосереднє залучення життєвого досвіду учнів та врахування їх потреб, які мотивують до активного пізнання на основі використання практико-орієнтованих завдань, забезпечуючи системне розгортання програмового матеріалу. Крім того, важливим аспектом у цьому контексті є формування активної громадянської

позиції на засадах соціалізації через вирішення повсякденних життєвих проблем / завдань.

Нова концепція освітнього простору передбачає наявність у підручниках нового покоління системи творчих завдань, спрямованих на активну взаємодію учасників процесу у групі / парі через моделювання власних освітніх траєкторій щодо вирішення життєвих ситуацій, а також ситуацій, які передбачають усвідомлений вибір, який впливатиме на досягнення мети з авансуванням успіху.

Ціннісний компонент підручника повинен реалізовуватися через розкриття неповторності України як найбільшої європейської держави, унікальності української нації, а також подій та явищ, що дали поштовх її відродженню, ілюстрування неповторності та самобутності культурного, наукового та природного середовища. Для забезпечення реалізації зазначених напрямів доцільно включити у підручник завдання, що орієнтують на формування цінностей (гуманності, працелюбності, чесності, правдивості, культури розумової праці тощо), завдань, спрямованих на формування поваги до людини, доброзичливого, позитивного ставлення до кожної особистості, виховання людяності, довіри у стосунках, гуманного ставлення до всього живого в контексті сталого розвитку суспільства. Також доцільним є включення достовірної інформації про факти, події, явища, що вплинули на розвиток різних сфер українського буття на світовому рівні, цікавої інформації про видатних українців або вихідців з України, які зробили вагомий внесок у розвиток певної галузі науки чи культури, а також про світових учених, лауреатів Нобелівської премії (в межах програмових вимог), розробки яких є унікальними.

Впровадження міжпредметної інтеграції в освітній процес початкової ланки освіти на сьогодні є ефективною технологією, що забезпечує досягнення очікуваних результатів навчання здобувачами освіти в контексті реалізації компетентнісного потенціалу будь-якої галузі, оскільки вона закладає стартовий освітній капітал, що визначає успішність навчання на наступних її рівнях. Міжпредметна інтеграція сприяє підвищенню мотивації до вивчення освітньої галузі, полегшує усвідомлення навчальної інформації, забезпечує на високому рівні уміння аналізувати, зіставляти факти з різних освітніх галузей, сприяє формуванню системного мислення та цілісної наукової картини світу, робить освітній процес по-справжньому цікавим й дослідницьким.

Міжпредметну інтеграцію необхідно розглядати як методологічну систему, змістова складова якої розробляється шляхом координації та систематизації навчального матеріалу дисциплін, які увійшли в означену міжпредметну систему й забезпечує перебіг когнітивних процесів та формування нових інтегрованих понять. У підручнику міжпредметна інтеграція реалізується через систему проблемних завдань міждисциплінарного характеру, практико-орієнтованих завдань та проєктів на розуміння спільного поняття (метапредметного), розв'язування міжпредметних сюжетних задач та встановлення закономірностей досліджуваних явищ, об'єктів тощо.

Під час розробки та проектування змісту сучасного підручника необхідно враховувати **системно-діяльнісний підхід**, який передбачає спільну діяльність учителя та учнів в процесі активного системного пізнавального процесу, формування вмінь вирішувати навчальні завдання у будь-яких життєвих ситуаціях та формування в учнів ціннісного ставлення до світу, до розвитку власних здібностей, нахилів, творчості в діяльності на засадах різних типів партнерської взаємодії.

Сьогодні авторам / авторським колективам необхідно забезпечити розроблення підручників з оновленим змістом, які мають досконалий, обґрунтований методичний апарат, що відповідає сучасним освітнім парадигмам та реалізує:

- практико орієнтований навчальний зміст підручника;
- формування в учнів цілісної картини світу на засадах сталого розвитку суспільства, що передбачає використання творчих різнорівневих завдань, орієнтованих на пошук необхідної інформації, її критичний аналіз, порівняння та синтез з метою створення цікавих «продуктів» освітньої діяльності;
- формування уміння усвідомлювати набутий навчальний та життєвий досвід вирішення проблем / завдань для самостійного прийняття рішень;
- індивідуалізацію навчального процесу через включення у підручник різноманітних за рівнем складності, творчості, практичної спрямованості, типами інтеграції, інтересами, потребами тощо завдань, задач, вправ, спрямованих на формування наскрізних умінь;
- навчальні ініціативи здобувачів освіти з використання сучасних цифрових додатків та різноманітних джерел інформації з метою забезпечення успішного виконання навчального завдання;
- збалансованість між теоретичним та практичним матеріалом.

Відповідно до вищезазначеного у підручнику має відобразитися наступність у поданні навчального матеріалу відповідного циклу навчання для того, щоб:

- 1) уникати однорівневого та однотипного повтору навчального матеріалу;
- 2) представляти у підручнику систему різнорівневих творчих, практичних, дослідницьких, проєктних завдань із активним залученням життєвого досвіду учня;
- 3) забезпечувати подальший розвиток поняттєвої системи освітньої галузі в контексті реалізації нового циклу навчання.

Сучасний підручник має формувати очікувані результати навчання через засвоєння здобувачами освіти цілісних уявлень, системних знань та способів пізнавальної, дослідницької, практико-перетворювальної, комунікативної та ціннісно-орієнтованої діяльності. На сьогодні шкільний підручник – це «функціональний гід» певної освітньої галузі / галузей, у якому не просто укладено в певній системі навчальний матеріал, а створено своєрідний «путівник», що запрошує учнів до самостійного цікавого пошуку знань. Підручник віддзеркалює сучасні підходи структурування змісту через розробку текстів діалогічного стилю, в яких представлено сучасні досягнення

науки, техніки та технологій. Особливу увагу приділено використанню здобутих умінь у повсякденному житті; оптимальному добору завдань та видів діяльності навчально-пізнавальної, розвивальної, мотиваційної, дослідницької спрямованості на міжпредметно-діяльнісній основі; моделюванню різноманітної творчої діяльності; створенню передумов для формування логічного, критичного, дивергентного та системного типів мислення учнів, їх комунікативної компетентності; включенню системи завдань, спрямованих на формування умінь в учнів діяти максимально самостійно в процесі пізнання (індивідуальна стратегія розвитку особистості); добору завдань, які передбачають створення інноваційних творчих освітніх «продуктів» (моделей, винаходів, підходів до пізнання проблем/задач/завдань тощо); організації самостійної творчої навчальної діяльності учнів, в якій вони навчаються обирати найбільш успішну стратегію в контексті вирішення навчальних завдань; забезпеченню формування здатності до самоаналізу, саморефлексії, об'єктивної критики власних досягнень та досягнень своїх партнерів у взаємодії.

Психолого-педагогічна експертиза

Психолого-педагогічна експертиза навчальних видань передбачає встановлення відповідності їх змістового наповнення віковим, психологічним, індивідуальним особливостям та можливостям учнів. Навчальні видання повинні передбачати: змістове наповнення на засадах суб'єктної значущості навчального матеріалу для учнів певного циклу навчання; формування умінь працювати самостійно в парах, групах тощо; можливість вибору учнями навчальних завдань в контексті варіативності способів їх виконання; активізацію багатоканального сприйняття навчального контенту; упровадження здоров'язбережувальних технологій та забезпечення розвитку в молодших школярів формувальної та змістової рефлексії.

Психолого-педагогічна експертиза передбачає встановлення відповідності проекту підручника визначеним критеріям, що уможливорює надання йому грифу «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» та використання в освітньому процесі.

Відповідність змісту підручника психофізіологічним особливостям та пізнавальним потребам учнів передбачає врахування особливостей перебігу психічних процесів учнів певного циклу навчання. Сприймання в молодшому шкільному віці відрізняється слабкою диференціацією (діти плутають деякі предмети, їхні властивості). Якісне сприйняття навчального матеріалу залежить від наявності певних еталонів – зразків, за якими необхідно орієнтуватися для виконання навчальних дій. Швидкість сприймання залежить від локалізації стимулів в зоровому перцептивному полі (показники сприйняття погіршуються за умови переміщення стимулів у напрямку від центру до периферії перцептивного поля, і навпаки). Сенсорний розвиток учнів найкраще відбувається через використання пізнавальних

ігрових завдань, які забезпечують можливість встановлювати і аналізувати складні зв'язки між предметами / об'єктами, їх розміщенням у просторі тощо.

У молодшому шкільному віці діти вже здатні цілеспрямовано, довільно концентрувати увагу, але у них ще переважає мимовільна увага. Утримання уваги можливо завдяки вольовим зусиллям і високій мотивації (наприклад, завдяки високій навчальній мотивації). Однією з важливих умов розвитку зосередженості і стійкості уваги є забезпечення виконання навчальних завдань, спрямованих на реалізацію різних видів діяльності.

Пам'ять дитини молодшого шкільного віку розвивається в двох основних напрямках – довільності і усвідомленості. Процеси запам'ятовування безпосередньо залежать від об'єму навчального матеріалу, використання ефективних візуальних прийомів, емоційно забарвленого та цікавого навчального матеріалу, уміння працювати з текстами (поділяти на смислові частини, виділяти головне у певних уривках, складати план до тексту) тощо.

У молодшому шкільному віці увага в своєму розвитку проходить дві виражених стадії, які залежать безпосередньо від послідовного поступового ускладнення навчальної діяльності. На першій стадії – репродуктивний тип уваги, а на другій – продуктивний, активний тип уваги. У першому класі увага спирається на конкретні предмети, але далі на перший план постає слово, що збільшує простір для фантазії.

У дітей молодшого шкільного віку активно розвиваються всі базові мисленнєві операції: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування. Їхнє формування передбачає поетапне включення у підручник цікавих завдань дослідницького змісту, спрямованих на формування спочатку простих, а потім складних логічних операцій на міжпредметній основі через систему прийомів порівняння та поступове ускладнення.

Реалізація зазначеного критерію в підручнику передбачає оцінювання візуального образу кожної сторінки (розвороту). Дотримання правила запам'ятовування об'єктів, предметів, словникових слів – 7 ± 2 , але для учнів другого циклу навчання (3–4 класи), доцільно використовувати наступну формулу 5 ± 2 – за допомогою цієї формули оцінюється кількість об'єктів (плашки), використання кольорів, кількості слів для запам'ятовування, тощо. Окрему увагу становлять оцінка використання кольорів (їх сумісності та можливості адекватного сприйняття дитиною), а також ілюстративних рядів (малюнки виконані стилістично цілісно).

Врахування у змісті підручника суб'єктивного досвіду учнів свідчить про те, що в ньому необхідним є системне представлення завдань, які відповідають життєвому досвіду дитини певного циклу навчання. Завдання повинні моделювати реальні ситуації, з яким дитина зустрічається постійно в навколишньому світі. Виконання вищезазначених завдань передбачає активізацію пізнавального інтересу до навколишнього предметного і соціального світу, формування уміння використовувати набуті знання у реальних життєвих ситуаціях, здатності до усвідомленого регулювання поведінки і самостійної організації власної діяльності, усвідомлення

труднощів, які виникли, уміння запитувати і використовувати допомогу старших, розвиток різних форм комунікації і формування навичок соціально адекватної поведінки за різних умов.

Розвиток мотивації до пізнавальної діяльності у класі та поза ним реалізується через систему завдань, що містять алгоритми реалізації короткострокових та довгострокових освітніх цілей. Означені завдання повинні забезпечувати відчуття самостійності пошуку через активну мисленнєву діяльність на засадах технології проблемного навчання, забезпечувати свободу вибору навчальних завдань та траєкторій їх вирішення, а також програмувати на успіх у досягненні навчальних цілей. Розвиток стійкої мотивації до пізнавальної діяльності у класі та поза ним забезпечує проєктна технологія, технологія моделювання, технологія випереджувального навчання тощо.

В підручнику необхідним є системне представлення **завдань проблемно-пошукового характеру на розвиток мислення (критичного, творчого тощо)**. Використання проблемно-пошукових завдань в освітньому процесі передбачає послідовне і цілеспрямоване залучення учнів до вирішення навчальних проблем і проблемних пізнавальних завдань, в процесі якого вони повинні активно засвоювати нові знання, набувати навичок і вміння самостійного формулювання навчальних завдань (проблем) в контексті реальних життєвих ситуацій / умов. Вирішення молодшим школярем проблемно-пошукових завдань сприяє формування позитивного ставлення до навчання, критичності мислення та вмінню проводити самостійно міні-дослідження. У підручник доцільно включити такі види завдань: завдання, що містять несформульовані запитання; завдання, що містять зайві дані; завдання з недостатньою кількістю даних; завдання з декількома способами рішення; завдання зі змінним змістом; завдання на кмітливість; завдання на доведення; завдання з різним ступенем унаочненості рішення; завдання, що передбачають зміну алгоритмів під час виконання й отримання різних результатів; дослідницькі завдання, що передбачають проведення спостережень, аналіз, співставлення, протиставлення з метою встановлення загальних та відмінних ознак/властивостей в предметах, об'єктах та явищах; використання життєвих ситуацій, що виникають при самостійному виконанні учнями практичних завдань і їх аналіз з метою формулювання проблеми тощо.

Емоційний інтелект на сьогодні є запорукою успішного навчання та повноцінної реалізації особистості. Він розглядається як здатність розпізнавати, розуміти свої і чужі емоції, розпізнавати наміри і мотивацію співрозмовника, розуміти його почуття, співпереживати, адекватно на них реагувати. А також здатність керувати власними емоціями та впливати на емоції інших людей для ефективною і гармонійною взаємодії з навколишнім світом. Реалізація **завдань, які сприяють гармонізації емоційної сфери учнів, розвитку емоційного інтелекту** передбачає включення у підручник наступних типів завдань: «Я відчуваю», «Я хочу», «Я знаю», «Я можу», «Я зроблю», «Емоції в фарбах», «Чарівний мішечок», «Компас емоцій», завдань

комунікативної спрямованості із використання різних видів кооперативного навчання.

Залучення емоційної сфери дитини є передумовою, яка сприяє, її ефективній адаптації до нових умов (перехід від ігрової діяльності до навчальної), нормалізації та стабілізації емоційної сфери з метою уникнення надмірного емоційного напруження і появи тривожності (пов'язаної із освітнім процесом), покращенню процесів запам'ятовування, сприймання та засвоєння навчального матеріалу.

Наявність завдань з елементами рефлексії, самооцінювання, взаємооцінювання в підручнику забезпечують осмислення учнем траєкторії власної освітньої діяльності, значущості теми вивчення, досягнення освітніх цілей, формують вміння адекватно оцінювати та аналізувати власну навчальну діяльність та діяльність своїх однокласників, знаходити можливі варіанти вирішення навчального завдання та співвідносити відповідність навчальних дій кінцевому результату. Забезпечення зазначених показників передбачає включення завдань на встановлення емоційності сприйняття навчального матеріалу (емоційна рефлексія), осмислення видів та способів навчальної діяльності та виявлення недоліків (діяльнісна рефлексія), усвідомлення учнями змісту навчального матеріалу, оцінку власної діяльності для досягнення поставлених цілей (рефлексія змісту навчального матеріалу).

Забезпечення в учнів відчуття досягнення успіху передбачає включення до змісту підручника цікавих завдань, що містять незвичайні факти та мотивують учня до активного пізнання, тестових завдань через посилання на QR-коди, під час виконання яких дитині пояснюється, чого вона досягла під час вивчення теми та які практичні уміння сформовані. Використання QR-кодів уможливить реалізацію доповненої реальності до певних типів завдань, що вплине на ефективніше їх виконання учнем (доступ до відео, аудіофайлів, 2D, 3D анімацій та зображень, що демонструють певні процеси тощо).

Дизайнерська експертиза

Дизайнерська експертиза передбачає встановлення відповідності проєкту підручника в контексті дотримання вимог нормативних документів (ДСТУ, ДСанПін, СОУ тощо) щодо художнього оформлення, поліграфічного виконання (формати, шрифти, гарнітура, кегль, накреслення) та читабельності тексту з урахуванням психофізіологічних особливостей здобувачів освіти певного циклу навчання.

Для підручника структурними компонентами є обкладинка, форзаци, титул, шмуцтитули, система рубрикацій, ілюстративний ряд та підписи до рисунків, вклейки тощо. Структурні компоненти підручника пов'язані між собою рубрикацією та її системним оформленням; наявністю та розміщенням ілюстрацій у певних частинах (розділах, параграфах); кількісними співвідношеннями між ілюстраціями (рисунками, світлинами, графіками,

діаграмами); ілюстраціями, які частково розкривають, доповнюють чи пояснюють текст видання, або є додатковою дидактичною одиницею тощо.

На рівні системи рубрикацій (розділ, параграф, частина) увагу необхідно приділити кількості матеріалів та використаних в рубриці різних видів текстів (основного та додаткового, довідкового та мотиваційного змісту), співвідношенню між шрифтовими гарнітурами (кеглями, форматами полос набору; наявності спусків; кількісним співвідношенням між різними типами ілюстрацій тощо).

На рівні параграфа об'єктами аналізу є оформлення початкової полоси (спуск, ілюстративна заставка, буквиця); максимальний і мінімальний об'єм матеріалу; засоби виділення (використання двох або трьох шрифтових гарнітур, великі та малі знаки/літери, шрифтові виділення – напівжирний, курсив тощо); середня кількість та формати ілюстрацій, способи їх розміщення тощо.

Дизайн обкладинки підручника як структурного компонента має бути сучасним, естетично привабливим. Назва підручника повинна відповідати назві навчального предмета, з якого оголошено Конкурс, чітко вирізнятися і бути читабельною. За обкладинкою (назвою, ілюстрацією) здобувач освіти має можливість прогнозувати зміст підручника. Доцільним є забезпечення уніфікації дизайну обкладинки підручника та навчально-методичного комплексу до нього. При виданні підручника в двох частинах, доречно створювати дизайн першої і другої частини одного підручника в одному стильовому рішенні. Згідно з Порядком конкурсного відбору підручників №1002, на конкурс подається проєкт першої сторінки обкладинки, на ній зазначаються назва підручника, частина підручника (якщо підручник подається в двох частинах), клас навчання. Інформація про автора (співавторів), видавництво та будь-яка інша інформація, за якою можна встановити учасника конкурсу, не вказується.

Також в інших файлах проєкту підручника (на титулі, звороті титулу, колонтитулах тощо), поданого на конкурс, зазначаються лише назва предмета вивчення (навчального предмета) та назва підручника. Інформація про автора (співавторів), у тому числі художника (фотографа), автора (співавторів) передмов, коментарів, післямов, тексту аудіосупроводу та його виконавця (співвиконавців) тощо, видавництво та будь-яка інша інформація (вихідні відомості), за якою можна встановити зазначених осіб, не вказується.

Назва підручника повинна подаватися державною мовою (для закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою); двома мовами – державною мовою та мовою видання (у підручниках з іноземних мов та з мов національних меншин, корінних народів для закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою).

За умови введення назви підручника в різних місцях видання (на титульній сторінці, у надвиpusкних даних, на обкладинці, палітурці, корінці обкладинки чи палітурки) необхідно забезпечити однакове її представлення.

Назву видання необхідно виокремлювати за допомогою засобів вирізнення (шрифтом, кольором тощо) серед інших вихідних відомостей. Неприпустимим є випуск видання без назви.

Назву видання наводять на титульній сторінці, а також у надвипускних даних з її повторенням на інших елементах видання: обкладинці, палітурці, корінці обкладинки чи палітурки. Місце розміщення назви на цих елементах визначається видавцем.

У підручниках для закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами відповідних корінних народів та національних меншин вихідні відомості на титульній сторінці і звороті титульного аркуша подаються мовою основного тексту видання та державною мовою;

На титульному аркуші підручника обов'язковим є висвітлення відомостей про вікову категорію читачів.

На звороті титульної сторінки має обов'язково зазначатися Типова освітня програма, відповідно до якої було розроблено підручник.

Підручник для дітей молодшого шкільного віку має бути зручним для читання та запам'ятовування змісту навчального матеріалу, під час читання в учня не повинна розвиватися зорова втома. Зручність читання залежить від шрифтового оформлення, якості поліграфічного виконання та оформлення підручника.

Однакові структурні елементи навчального видання повинні мати стилістично єдине дизайнерське оформлення. Шрифт у назвах заголовків має бути не тільки естетично привабливим, але й читабельним. Кегль, яким набрано заголовки, має вказувати на співвідпорядкованість рубрик.

При розробленні дизайнерського оформлення необхідно враховувати вікові особливості учнів, можливість школярів молодшої школи візуально сприймати інформацію. Елементи дизайну підручника не мають відволікати увагу учня/учениці, не заважати їхній роботі з підручником.

Ілюстрація у підручнику – це зображення, яке розкриває, доповнює, пояснює текст видання, також вона може бути додатковою дидактичною одиницею. Дидактична доцільність ілюстрації забезпечується завданням/запитанням до неї, спрямованими на роботу учнів із нею. До ілюстрацій належать малюнки, фотографії, карти та інші візуальні зображення. Важливо, щоби ілюстрації у вигляді схем не повторювали матеріал основного тексту та не містити зайву інформацію, що відволікатиме учня/ученицю від засвоєння матеріалу.

Ілюстративність видання – ступінь насиченості видання ілюстраціями. У підручниках для 4 класу рекомендована ілюстративність видання – не менше 30%. Ілюстрації мають бути спеціально створені для підручника: яскраві, сучасні, сприяти естетичному вихованню учнів, не нести застарілих образів, дискримінаційних смислів, не містити сцен насильства чи провокувати до них. У підручниках, особливо для початкової ланки освіти, доцільно розміщувати ілюстрацію і завдання до неї на одній сторінці або на одному розвороті. У підручниках з предметів природничої галузі бажано розміщувати фотографії або реалістичні малюнки флори/фауни (обов'язкова наявність

видових/істотних ознак, щоби учні мали змогу в природі розпізнати об'єкт (тварину/рослину) за декількома видовими ознаками тощо).

Під час проведення дизайнерської експертизи підручника необхідно звернути увагу на:

- дотримання єдиного стилю підручника, збалансованість кольорової гамаи художнього оформлення та ілюстративного ряду;
- дизайн першої сторінки обкладинки (сучасність, привабливість, не перевантаженість, доречність використання ілюстрацій (вони мають узагальнено відображати зміст предмету підручника));
- дотримання пропорційності у кількості зображень хлопців/дівчат;
- відповідність зображень віковим особливостям учнів початкових класів;
- відповідність зображень для представників різних статей чи національностей.

Якщо в дизайні обкладинки використовуються зображення краєвидів, то доцільно дотримуватись пропорційної кількості зображень (міських/сільських краєвидів, минувшини та сьогодення, релігійних та світських об'єктів тощо).

При виданні підручника в двох частинах, доречно створювати дизайн першої і другої частини одного підручника в одному стильовому рішенні. Назва підручника, частина підручника (якщо підручник видається у двох частинах) і клас має чітко вирізнятися на обкладинці.

В підручниках для початкової ланки освіти доцільно розміщувати на форзацах певне інформаційно-сміслове навантаження (наприклад, інфографіку), художнє оформлення якого обов'язково оцінюється експертом.

Титульна сторінка має бути виконана в одному стильовому рішенні з обкладинкою та внутрішнім блоком підручника, на титулі бажано повторити елементи художнього оформлення обкладинки (шрифтове оформлення назви підручника, ілюстрації тощо).

Важливим є дотримання вимог нормативних документів (ДСТУ, ДСанПін, СОУ та ін.) до художнього оформлення (рекомендована ілюстративність видання – не менше 30%), поліграфічного виконання підручника (формати, шрифти, гарнітура, кегль, накреслення) та читабельність тексту.

Ілюстративний матеріал повинен вирізнятися оригінальністю малюнків/фотографій, створених спеціально для конкретного видання, й бути виконаним на високому художньому рівні і в одному стильовому рішенні. Ілюстрації мають бути чіткі, якісні, достатніх розмірів, щоби можна було легко роздивитися окремі деталі. Однотипні ілюстрації мають бути виконані в єдиному стилі.

Відповідність ілюстрацій сучасним життєвим реаліям, якщо зображення стосуються сьогодення (сучасний одяг, меблі, архітектура тощо), науково-технічному розвитку (унікнення зображень застарілих моделей машин, комп'ютерів, потягів, літаків та технічних пристроїв, що вийшли з ужитку) є суттєвою складовою естетичного простору видання.

Важливим є забезпечення доцільності, сучасності і логічного розміщення ілюстративного матеріалу як самостійного або додаткового джерела інформації (ілюстрацію і завдання до неї слід розташовувати на одній сторінці або на одному розвороті підручника).

Апарат орієнтування повинен бути зручним та зрозумілим для використання (виразна інфографіка умовних позначень, шрифтове та кольорове виділення однакових структурних одиниць підручника тощо).

Візуальні засоби підручника повинні забезпечувати мотивацію навчальної діяльності учня та сприяти зацікавленості до вивчення навчального предмету, а також розвивати естетичний смак.

Художнє оформлення підручника повинно відповідати віковим особливостям учнів (художні образи, використані у підручнику, мають бути знайомі та зрозумілі дітям).

Українознавче наповнення змісту підручника повинно забезпечуватися через представлення зразків українського народного і сучасного мистецтва, зображень/світлин української природи, міст та сіл тощо. При цьому необхідно дотримуватися балансу щодо розміщення кількості зображень міських/сільських краєвидів, минувшини та сьогодення, релігійних та світських об'єктів тощо.

У підручниках, де розгортається зміст природничої освітньої галузі необхідним є розміщення світлин або реалістичних малюнків флори/фауни (обов'язкова наявність видових/істотних ознак, щоби учні змогли в природі розпізнати об'єкт (тварину, рослину) за декількома видовими ознаками тощо).

Дизайн та ілюстративне оформлення навчального видання повинні забезпечувати реалізацію виховної функції (зокрема щодо формування естетичних, етичних норм поведінки).

Ілюстрації у підручнику не повинні зображувати сцени насильства або провокувати до нього (за необхідності проілюструвати певні завдання, забороняється зображувати процес насильства, наприклад: діти перед бійкою стискають кулаки, але ще не б'ються тощо).

Необхідно уникати у зображеннях людей дискримінаційних смислів за ознаками: віку, статі, етнічного чи соціального походження, раси (кольору шкіри), інвалідності, релігійних переконань тощо. Бажано, щоби люди на малюнках зображувалися як в нетипових, так і в стереотипних ситуаціях; представники різних статей та соціальних груп взаємодіяли разом і були пропорційно представлені у підручнику.

Антидискримінаційна експертиза

Необхідність дотримання недискримінаційного підходу, зокрема у створенні навчальних видань, визначається відповідною державною політикою .

Вимоги недискримінаційного підходу до підручників спрямовані на попередження й протидію виникнення цькування, прямої чи прихованої дискримінації чи упередженого ставлення через запобігання в їх текстовому

(конкретних завданнях, вправах, коментарях, примітках, звертаннях тощо) та ілюстративному компоненті дискримінаційних (у т.ч. стереотипних) положень (зображень) за ознаками: раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками (далі – визначені ознаки).

Оскільки підручник передбачає взаємопов'язаність усіх його структурних компонентів, то окреслені загальні рекомендації необхідно використовувати під час проведення усіх типів експертиз.

Зображення, світлини, схеми мають бути доречними та не повинні транслювати неактуальні, двозначні чи хибні смисли, крім тих випадків, де це використовується з освітньою метою та супроводжується спеціальним коментарем, завданням, тощо. Загалом на весь підручник має бути паритетна кількість зображень осіб чоловічої і жіночої статі або вигаданих героїв чи персонажів, які з такими асоціюються. Ілюстрації підручника мають відображати реальний світ, у якому живуть діти, які його читатимуть: важливо дотримувати представленості у візуальному контенті осіб різного віку, зовнішності, за можливості (з огляду на предмет і зміст підручника) – людей різної національності, віросповідання (релігійні свята тощо).

Обов'язковою є представленість як повноправних членів суспільства людей з інвалідністю – не з позиції жалю та надмірної турботи, а у звичайних заняттях, роботі тощо, до того ж не лише «на візку», але й, наприклад, незрячих із білою тростиною; людей, які спілкуються жестовою мовою, людей з аутичним спектром та інших.

Важливою складовою відповідності підручника недискримінаційному підходу в освіті є наявність завдань, вправ, коментарів, ілюстрацій, спрямованих на формування:

– полікультурної спрямованості (толерантного ставлення до представників/-ць різних народів, національних та етнічних груп, культур, традицій і вірувань, здатності до міжнаціонального і міжконфесійного діалогу);

– формування умінь виявляти і поважати різні точки зору;

– формування розуміння потреб та можливостей інших людей.

Підручник також не може містити інформацію, що спотворює зміст прав людини чи дає хибне уявлення про них; вживання слів з негативними конотаціями. Наприклад, не можна людей з інвалідністю називати інвалідами, людьми з обмеженими можливостями, людьми з особливими потребами (допускається вживання конструкції «дитина з особливими освітніми потребами»).

У випадку наявності у словниках варто використовувати фемінітиви (наприклад, учениця, вчителька, однокласниця, товаришка, авторка та інші).

Образи людей чи співвідносних з ними осіб мають бути різноманітними, персонажі / дійові особи (не лише художніх текстів, а і вправ, задач тощо) повинні залучатися до найрізноманітніших форм та видів діяльності, своєю поведінкою відтворювати різні життєві сценарії.

Коректною вважається паритетна представленість якомога ширшого діапазону персонажів / дійових осіб – чоловіків / жінок, а також обов'язкове представлення людей з різним місцем проживання, людей різних віросповідань.

Суттєвим зауваженням до сучасних підручників є недостатнє відображення у їх змісті внеску жінок у розвиток української та світової культури, історії, науки, інших суспільних сфер. При виявленні цього доцільним є надання конкретних прикладів щодо постатей жінок, чий досвід можна було б представити з огляду на контекст і навчальний предмет.

Звертаємо увагу на те, що **антидискримінаційна та дизайнерська експертиза** є дорадчими, проте врахування зауважень експертів, що зафіксовані та обґрунтовані в експертному висновку, є обов'язковим на етапі подання проєкту підручника до розгляду на Колегії МОН щодо присвоєння грифу “Рекомендовано Міністерством освіти і науки України”.

Вимоги до оформлення експертних висновків

Експертиза навчальної літератури ґрунтується на наступних принципах:

- професійної компетентності експертів;
- незалежності експертів;
- виключення наявності конфлікту інтересів експерта та осіб, які представили до участі у Конкурсі електронні версії проєктів підручників;
- конфіденційності експертизи;
- об'єктивності і прозорості прийняття рішень на підставі результатів експертизи, що уможлиблюється за умови формування незалежного розгорнутого експертного висновку.

Експертні висновки повинні містити достовірну інформацію, бути науково та методологічно обґрунтованими відповідно до сучасних теорій і концепцій проєктування змісту підручника. Експерт несе персональну відповідальність за достовірність і повноту аналізу, об'єктивність та обґрунтованість експертного висновку.

В експертному висновку повинні посторінково зазначатися недоліки проєкту підручника з конкретним обґрунтуванням та наведенням правильних підходів щодо вирішення спірного питання. Наприклад:

1) Простежується дублювання навчальних тем, які розміщені у різних розділах під різними назвами, а саме: у Вступі «Яка наша адреса» (ст. 27) розповідається про форму Землі та у розділі 1 (ст. 98) . під час вивчення теми «Яку форму має наша земля. Чому буває день і ніч».

2) У підручнику не логічно розміщені параграфи. Розкриває зміст вивчення зимових явищ у природі, а потім повернення до висвітлення осінніх – як осінні зміни впливають на комах (ст. 117-121)».

3) ст. 38. «Жива природа впливає на неживу природу». Дане тлумачення є некоректним. Усі зміни, що відбуваються у живій природі, настають через вплив факторів неживої природи».

Експертами також повинні конкретно вказуватися переваги проєкту підручника, які реально вирізняють його з-поміж інших поданих на Конкурс та свідчать про реалізацію цікавих авторських концепцій.

Для кожного критерію встановлено порогові значення, в межах яких експертом встановлюється повнота його розкриття. Найнижчий показник виставляється в тому випадку, якщо критерій не реалізовано у змісті підручника. За умови, якщо критерій реалізовано на високому рівні і він забезпечує досягнення учнем обов'язкових результатів навчання – експертом виставляються максимально можливі значення. Порогові значення критеріїв оцінювання з науково-методичної та психолого-педагогічної експертиз подано в додатках (додаток 2 та 5).

З метою забезпечення якості проведення експертизи та уникнення завищення чи заниження значень критеріїв, за якими проводиться експертиза проєкту підручника, експерту доцільно ознайомитися з **усіма електронними версіями проєктів підручників** з відповідної назви, що подані до участі у Конкурсі.

Експертний висновок
науково-методичної експертизи
на підручник під шифром _____

1. Відповідність змісту підручника Державному стандарту початкової освіти.
Зміст підручника....
(обґрунтування)

  2. Відповідність змісту підручника очікуваним результатам, визначеним
Типовою освітньою / навчальною програмою ___ бал/и/ів.
(обґрунтування)

  3. Системність, логічність та послідовність викладу навчальної інформації
___ бал/и/ів.
(обґрунтування)

  4. Оптимальність обсягу змісту підручника для досягнення здобувачами освіти
очікуваних результатів ___ бал/и/ів.
(обґрунтування)

  5. Наявність зрозумілого апарату орієнтування підручником ___ бал/и/ів.
(обґрунтування)

  6. Науковість змісту, використання загальноприйнятої наукової термінології
___ бал/и/ів.
(обґрунтування)

  7. Відповідність розкриття основних наукових положень віковим
особливостям учнів ___ бал/и/ів.
(обґрунтування)

  8. Забезпечення формування ключових компетентностей, визначених Законом
України «Про освіту», засобами підручника ___ бал/и/ів.
(обґрунтування)

  9. Упровадження наскрізних змістових ліній «Екологічна безпека і сталий
розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека»,
«Підприємливість і фінансова грамотність» (за наявності їх у навчальній
програмі)
(не оцінюється)
- _____
(підпис на всіх сторінках експертного висновку)
10. Можливості підручника для здійснення учнями самостійної освітньої
діяльності, формування вміння вчитися впродовж життя ___ бал/и/ів.

(обґрунтування)

11. Наявність різноманітних вправ і завдань, розроблених з урахуванням засад педагогіки партнерства, що передбачає: співпрацю, співтворчість між учнями та вчителями; критичне осмислення ситуації та питання для навчального діалогу; ситуації вибору і відповідальності; творче застосування набутих умінь тощо ___ бал/и/ів.

(обґрунтування)

12. Наявність завдань, пов'язаних з реальними життєвими потребами ___ бал/и/ів.

(обґрунтування)

13. Реалізація ціннісного компонента у змісті підручника ___ бал/и/ів.

(обґрунтування)

14. Мотивація навчальної діяльності учнів, розвиток інтересу до пізнання світу засобами підручника ___ бал/и/ів.

(обґрунтування)

15. Українознавче наповнення змісту підручника ___ бал/и/ів.

(обґрунтування)

16. Доступність і зрозумілість текстів підручника, відповідність їх нормам літературної мови ___ бал/и/ів.

(обґрунтування)

17. Забезпечення диференційованого підходу до навчання, індивідуалізації освітнього процесу ___ бал/и/ів.

(обґрунтування)

18. Реалізація інтегрованого підходу та міжпредметних зв'язків у змісті підручника ___ бал/и/ів.

(обґрунтування)

19. Відповідність змістового наповнення підручника віковим особливостям учнів ___ бал/и/ів.

(обґрунтування)

(підпис на всіх сторінках експертного висновку)

20. Дотримання наступності щодо раніше вивченого навчального матеріалу ___ бал/и/ів.

(обґрунтування)

21. Доречність, сучасність та логічне розміщення ілюстративного матеріалу як самостійного або додаткового джерела інформації ___ бал/и/ів.

(обґрунтування)

22. Доречність, сучасність оформлення обкладинки підручника ___ бал/и/ів.

(обґрунтування)

23. Відповідність змісту аудіосупроводу змісту підручника (для підручників з іноземних мов та української мови для закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин) ___ бал/и/ів.

(обґрунтування)

24. Наявність фактичних помилок ___ бал/и/ів.

(обґрунтування)

Всього **72 (сімдесят два) бали** на підручник під шифром _____

***Пам'ятайте!** Кожний пункт з 1 по 24 (окрім п. 9) експертного висновку повинен бути обґрунтованим згідно з сучасними педагогічними концепціями, розгорнутим – з посторінковим вказанням існуючих переваг (які виокремлюють навчальне видання із числа запропонованих), недоліків та фактологічних помилок.*

Невід'ємною складовою експертного висновку є оцінний лист. Бали, виставлені експертом в оцінному листі, повинні узгоджуватися зі змістом його експертного висновку. Бали повинні мати цілі значення.

17.10.2020

_____
підпис

Додаток 2
Параметри оцінювання до критеріїв
науково-методичної експертизи

Критерії оцінювання та їх параметри для проведення науково-методичної експертизи електронних версій проєктів підручників для основного циклу навчання початкової освіти 3-4 класів закладів загальної середньої освіти

№ п/п	Критерії оцінювання	Параметри оцінювання
1	Відповідність змісту підручника Державному стандарту початкової освіти.	0–3
2	Відповідність змісту підручника очікуваним результатам, визначеним Типовою освітньою / навчальною програмою	0–3
3	Системність, логічність та послідовність викладу навчальної інформації	0–3
4	Оптимальність обсягу змісту підручника для досягнення здобувачами освіти очікуваних результатів	0–4
5	Наявність зрозумілого апарату орієнтування підручником	0–1
6	Науковість змісту, використання загальноприйнятої наукової термінології	0–4
7	Відповідність розкриття основних наукових положень віковим особливостям учнів	0–4
8	Забезпечення формування ключових компетентностей, визначених Законом України «Про освіту», засобами підручника	0–4
9	Упровадження наскрізних змістових ліній «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність» <i>(за наявності їх у навчальній програмі)</i>	(не оцінюється)
10	Можливості підручника для здійснення учнями самостійної освітньої діяльності, формування вміння вчитися впродовж життя	0–4
11	Наявність різноманітних вправ і завдань, розроблених з урахуванням засад педагогіки партнерства, що передбачає: співпрацю, співтворчість між учнями та вчителями; критичне осмислення ситуації та питання для навчального діалогу; ситуації вибору і відповідальності; творче застосування набутих умінь тощо	0–4
12	Наявність завдань, пов'язаних з реальними життєвими потребами	0–4
13	Реалізація ціннісного компонента у змісті підручника	0–3
14	Мотивація навчальної діяльності учнів, розвиток інтересу до пізнання світу засобами підручника	0–3

15	Українознавче наповнення змісту підручника	0–3
16	Доступність і зрозумілість текстів підручника, відповідність їх нормам літературної мови	0–3
17	Забезпечення диференційованого підходу до навчання, індивідуалізації освітнього процесу	0–4
18	Реалізація інтегрованого підходу та міжпредметних зв'язків у змісті підручника	0–4
19	Відповідність змістового наповнення підручника віковим особливостям учнів	0–3
20	Дотримання наступності щодо раніше вивченого навчального матеріалу	0–3
21	Доречність, сучасність та логічне розміщення ілюстративного матеріалу як самостійного або додаткового джерела інформації	0–3
22	Доречність, сучасність оформлення обкладинки підручника.	0–2
23	Відповідність змісту аудіосупроводу змісту підручника <i>(для підручників з іноземних мов та української мови для закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин)</i>	0–3
24	Наявність фактичних помилок	від 0 до -4

**Деталізація критеріїв оцінювання науково-методичної експертизи
електронних версій проєктів підручників
для основного циклу навчання початкової освіти 3-4 класів закладів загальної
середньої освіти**

№	Бали	Опис параметрів оцінювання за кількістю балів
1		Відповідність змісту підручника Державному стандарту початкової освіти
	3	<p><i>Відповідає повністю</i></p> <p>Зміст підручника в межах освітньої галузі Державного стандарту:</p> <ul style="list-style-type: none"> - забезпечує досягнення обов'язкових результатів навчання через системний виклад програмового матеріалу з урахуванням усіх груп загальних результатів навчання здобувачів освіти; - створює передумови формування ключових і предметних компетентностей через систему практико-орієнтованих завдань й активних видів діяльності; - передбачає формування наскрізних умінь (п. 9 ДСПО); - сприяє формуванню системи загальнолюдських та національних цінностей
	2	<p><i>Відповідає частково</i></p> <p>Зміст підручника в межах освітньої галузі Державного стандарту:</p> <ul style="list-style-type: none"> - забезпечує досягнення обов'язкових результатів навчання з урахуванням усіх груп загальних результатів навчання здобувачів освіти, однак частково не дотримано системності викладу програмового матеріалу, який забезпечує досягнення обов'язкових результатів навчання; - створює передумови формування ключових і предметних компетентностей через систему практико-орієнтованих завдань й активних видів діяльності, водночас спостерігаються окремі випадки непов'язаності таких завдань із темою, яка розкривається, порушення системності таких завдань; - передбачає формування наскрізних умінь (п. 9 ДСПО); - сприяє формуванню системи загальнолюдських та національних цінностей
	1	<p><i>Майже не відповідає</i></p> <p>Зміст підручника в межах освітньої галузі Державного стандарту:</p> <ul style="list-style-type: none"> - частково забезпечує досягнення обов'язкових результатів навчання з урахуванням усіх груп загальних результатів навчання здобувачів освіти; - майже не створює передумови для формування ключових і предметних компетентностей; - завдання на відтворення домінують над практико-орієнтованими завданнями; - майже не передбачає формування наскрізних умінь (п. 9 ДСПО); <p>мало сприяє формуванню системи загальнолюдських та національних цінностей</p>
	0	<p><i>Не відповідає</i></p> <p>Зміст підручника в межах освітньої галузі Державного стандарту:</p> <ul style="list-style-type: none"> - не забезпечує досягнення обов'язкових результатів навчання з урахуванням усіх груп загальних результатів навчання здобувачів освіти, водночас частково не дотримано системності викладу програмового матеріалу; - застосовано фактологічний підхід до подання матеріалу, що не створює передумов формування ключових і предметних компетентностей;

		<ul style="list-style-type: none"> - домінують завдання на відтворення, а не конструювання знань; - не передбачає формування наскрізних умінь (п. 9 ДСПО); - не сприяє формуванню системи загальнолюдських та національних цінностей
Відповідність змісту підручника очікуваним результатам, визначеним Типовою освітньою/навчальною програмою		
	3	<p><i>Відповідає повністю</i></p> <p>Наявний зміст підручника є необхідним і достатнім для досягнення відповідної поставленої мети та очікуваних результатів навчання освітньої галузі/галузей, реалізацію яких забезпечує предмет вивчення/інтегрований курс (з урахуванням 2-ї частини підручника, якщо така передбачена).</p> <p>У підручнику наявне виправдане заглиблення у певну тему з опорою на очікувані результати навчання.</p> <p>Поданий матеріал слугує формуванню цілісної картини світу і не виходить за межі освітньої програми.</p>
	2	<p><i>Відповідає частково</i></p> <p>Наявний зміст підручника є необхідним і достатнім для досягнення відповідної поставленої мети та очікуваних результатів навчання освітньої галузі/галузей, реалізацію яких забезпечує предмет вивчення/інтегрований курс (з урахуванням 2-ї частини підручника, якщо така передбачена).</p> <p>Водночас наявні поодинокі випадки поверхневого відображення контенту без перспективи формування конкретних очікуваних результатів; невиправданого заглиблення у тему, яка не є стрижневою відповідно до навчальної програми, що зумовлює перевантаження програмового змісту.</p>
	1	<p><i>Майже не відповідає</i></p> <p>Наявний зміст підручника є необхідним, але недостатнім для досягнення відповідної поставленої мети та очікуваних результатів навчання освітньої галузі/галузей, реалізацію яких забезпечує предмет вивчення/інтегрований курс (з урахуванням 2-ї частини підручника, якщо така передбачена).</p> <p>Має місце поверхневе відображення контенту без перспективи формування конкретних очікуваних результатів.</p> <p>Наявна відсутність у змісті декількох тем (1-3), передбачених навчальною програмою або введено теми, вивчення яких не передбачено у відповідному класі, курсі тощо.</p> <p>Наявне перевантаження/перенасичення змісту зайвою інформацією, завданнями, що не відповідають віковим, фізіологічним особливостям учнів та не забезпечують формування конкретних очікуваних результатів.</p>
	0	<p><i>Не відповідає</i></p> <p>Зміст підручника не забезпечує досягнення очікуваних результатів, визначених Типовою освітньою програмою: більшість програмових тем не розкриті, або/і зміст значно перевищує програмові вимоги.</p>
3	Системність, логічність та послідовність викладу навчальної інформації	
	3	<p><i>Забезпечено повністю</i></p> <p>У викладі навчального матеріалу простежується змістова і дидактична системність.</p> <p>Структурування програмового матеріалу за розділами здійснено методично доцільно, з урахуванням послідовності, логічності, сумірності (за обсягом), чіткості його розподілу.</p> <p>Чітка послідовність викладу навчального матеріалу забезпечує взаємозв'язок понять, формування єдиної понятійної системи підручника, лаконічність, точність формулювань визначень, пояснення їх сутності та відношень між ними.</p>

		<p>Кожний структурний компонент (розділ/урок тощо) містить систему різних видів діяльності, інструкцій та прикладів виконання завдань, необхідних і достатніх для досягнення очікуваних результатів навчання учнями з різними навчальними можливостями.</p> <p>Для підручника характерна відсутність дублювання навчального матеріалу, його надлишковості, хаотичного введення додаткової інформації, відходу від теми.</p>
	2	<p><i>Забезпечено частково</i></p> <p>У викладі навчального матеріалу простежується змістова і дидактична системність, водночас мають місце окремі випадки хаотичного введення додаткової інформації, що призводить до перевантаження.</p> <p>Структурування програмового матеріалу за розділами здійснено методично доцільно, з урахуванням послідовності, логічності, сумірності (за обсягом), чіткості його розподілу, хоча спостерігається переобтяженість структури підручника малофункціональними/непотрібними рубриками, мають місце окремі випадки дублювання навчального матеріалу.</p> <p>Виклад навчального матеріалу забезпечує взаємозв'язок понять, формування єдиної понятійної системи підручника, лаконічність, точність формулювань визначень, пояснення їх сутності та відношень між ними, хоча в окремих випадках деякі поняття використовуються раніше, ніж тема опрацьовується; визначення будуються на поняттях, які дітям ще невідомі.</p> <p>У цілому, кожний структурний компонент (розділ/урок тощо) містить систему різних видів діяльності, інструкцій та прикладів виконання завдань, необхідних і достатніх для досягнення очікуваних результатів навчання учнями з різними навчальними можливостями.</p>
	1	<p><i>Майже не забезпечено</i></p> <p>У викладі навчального матеріалу змістова і дидактична системність простежується недостатньо.</p> <p>Структурування програмового матеріалу за розділами здійснено з певним порушенням послідовності, логічності, сумірності (за обсягом), чіткості розподілу. Навчальний матеріал не завжди розподілений на логічно завершені частини, потребують корекції порядок і методика їх опрацювання.</p> <p>Виклад навчального матеріалу недостатньо забезпечує взаємозв'язок понять, формування єдиної понятійної системи підручника. Пояснення їх сутності понять та відношень між ними нечіткі, малозрозумілі. Мають місце випадки, коли деякі поняття використовуються раніше, ніж тема опрацьовується; визначення будуються на поняттях, які дітям ще невідомі.</p> <p>Спостерігається переобтяженість структури підручника малофункціональними/непотрібними рубриками.</p> <p>У змісті підручника наявні випадки дублювання навчальних текстів та прикладів у різних розділах підручника;</p> <p>хаотичне введення додаткової інформації;</p> <p>матеріали підручників попередніх років видання.</p> <p>Має місце самоплагіат (використання неоновлених матеріалів із попередніх видань підручника).</p> <p>Структурні компоненти (розділ/урок тощо) містять систему різних видів діяльності, інструкцій до них, але не завжди виправданою є їх методична доцільність та спрямованість на створення необхідних і достатніх умов для досягнення очікуваних результатів навчання учнями з різними навчальними можливостями.</p>
	0	<p><i>Не забезпечено</i></p>

		<p>У викладі навчального матеріалу не простежується змістова і дидактична системність.</p> <p>Структурування програмового матеріалу за розділами здійснено з порушенням послідовності, логічності, сумірності (за обсягом), чіткості його розподілу, є методично недоцільним.</p> <p>Понятійна система вводиться і використовується хаотично. Пояснення сутності понять та відношень між ними нечіткі, малозрозумілі.</p> <p>Інформація використовується недоречно, її обсяг невиправданий, рубрикація є недостатньою або надмірною.</p> <p>Запропонована система завдань не забезпечує досягнення очікуваних результатів навчання учнями з різними навчальними можливостями. Наявні грубі порушення дидактики та методики вивчення навчального предмета.</p> <p>Має місце самоплагіат і плагіат.</p>
4	Оптимальність обсягу змісту підручника для досягнення здобувачами освіти очікуваних результатів	
4	<i>Дотримано повністю</i>	<p>Обсяг змісту проекту підручника є оптимальним для цілісного і системного розгортання програмового матеріалу з урахуванням його необхідності і достатності для досягнення здобувачами освіти очікуваних результатів, визначених типовою освітньою програмою;</p> <p>раціональним і доцільним щодо кількості введення нових понять в одній структурній одиниці (розділ/тема/урок);</p> <p>збалансованим у розподілі інформаційного і діяльнісного компонентів підручника, чим забезпечується формування очікуваних результатів на засадах компетентнісного підходу до організації освітнього процесу;</p> <p>збалансованим у розподілі текстового та ілюстративного матеріалів підручника з урахуванням віку цільової аудиторії підручника;</p> <p>відповідним віковим можливостям учнів опрацьовувати інформацію;</p> <p>співвідносним з одиницями навчального часу, який відводиться на опанування предмета вивчення.</p>
3	<i>Дотримано майже повністю</i>	<p>Обсяг змісту проекту підручника є:</p> <p>оптимальним для цілісного і системного розгортання програмового матеріалу з урахуванням його необхідності і достатності для досягнення здобувачами освіти очікуваних результатів, визначених типовою освітньою програмою;</p> <p>раціональним і доцільним щодо кількості введення нових понять в одній структурній одиниці (розділ/тема/урок);</p> <p>збалансованим у розподілі інформаційного і діяльнісного компонентів підручника, чим забезпечується формування очікуваних результатів на засадах компетентнісного підходу до організації освітнього процесу, хоча в окремих випадках спостерігається незначне інформаційне перенасичення структурних одиниць підручника за рахунок перевантаження позапрограмовою інформацією;</p> <p>збалансованим у розподілі текстового та ілюстративного матеріалів підручника з урахуванням віку цільової аудиторії підручника, хоча в окремих випадках спостерігається невиправдане збільшення/зменшення обсягу матеріалів однієї із зазначених груп;</p> <p>відповідним віковим можливостям учнів опрацьовувати інформацію;</p>

		співвідносним з одиницями навчального часу, який відводиться на опанування предмета вивчення/освітньої галузі в інтегрованому курсі відповідно до типової освітньої програми.
2		<p><i>Дотримано частково</i></p> <p>Обсяг змісту проекту підручника є: частково оптимальним для цілісного і системного розгортання програмового матеріалу з урахуванням його необхідності і достатності для досягнення здобувачами освіти очікуваних результатів, визначених типовою освітньою програмою: спостерігаються випадки збільшення/зменшення обсягу інформації/кількості завдань для однієї структурної одиниці (розділу/теми/уроку) підручника; частково раціональним і доцільним щодо кількості введення нових понять в одній структурній одиниці (розділ/тема/урок), оскільки мають місце випадки невиправданого збільшення/зменшення кількості використовуваних для опрацювання теми понять; частково збалансованим у розподілі інформаційного і діяльнісного компонентів підручника, оскільки спостерігається інформаційне перенасичення структурних одиниць підручника за рахунок перевантаження позапрограмовою інформацією; частково збалансованим у розподілі текстового та ілюстративного матеріалів підручника з урахуванням віку цільової аудиторії підручника, спостерігається невиправдане збільшення/зменшення обсягу матеріалів однієї/кожної із зазначених груп; частково відповідним віковим можливостям учнів опрацювати інформацію: не враховано вікові особливості щодо сприйняття інформації певного обсягу; частково співвідносним з одиницями навчального часу, який відводиться на опанування предмета вивчення/освітньої галузі в інтегрованому курсі відповідно до типової освітньої програми.</p>
1		<p><i>Майже не дотримано</i></p> <p>Переважно обсяг змісту проекту підручника не забезпечує цілісне і системне розгортання програмового матеріалу з урахуванням його необхідності і достатності для досягнення здобувачами освіти очікуваних результатів, визначених типовою освітньою програмою, оскільки має місце непоодинокі невиправдане збільшення/зменшення обсягу інформації/кількості завдань для однієї структурної одиниці (розділу/теми/уроку) підручника; характеризується у більшій своїй частині як нераціональний і недостатньо доцільний щодо кількості введення нових понять в одній структурній одиниці (розділ/тема/урок), оскільки має місце невиправдане збільшення/зменшення кількості використовуваних для опрацювання теми понять; є недостатньо збалансованим у розподілі інформаційного і діяльнісного компонентів підручника для формування очікуваних результатів на засадах компетентнісного підходу до організації освітнього процесу, оскільки спостерігається інформаційне перенасичення структурних одиниць підручника за рахунок перевантаження позапрограмовою інформацією; недостатньо збалансованим у розподілі текстового та ілюстративного матеріалів підручника з урахуванням віку цільової аудиторії підручника, спостерігається невиправдане збільшення/зменшення обсягу матеріалів однієї/кожної із зазначених груп; недостатньо відповідним віковим можливостям учнів опрацювати інформацію;</p>

		<p>недостатньо співвідносним з одиницями навчального часу, який відводиться на опанування предмета вивчення/освітньої галузі в інтегрованому курсі відповідно до типової освітньої програми;</p> <p>перевантажений словником, який більшою мірою дублює частину термінів з тексту параграфів, або словник відсутній (для підручників з мов національних меншин).</p>
	0	<p><i>Не дотримано</i></p> <p>Обсяг змісту проекту підручника не забезпечує цілісного і системного розгортання програмового матеріалу з урахуванням його необхідності і достатності для досягнення здобувачами освіти очікуваних результатів, визначених типовою освітньою програмою</p>
5	Наявність зрозумілого апарату орієнтування підручником	
	1	<p><i>Забезпечено повністю</i></p> <p>Апарат орієнтування підручником системно, доцільно і раціонально використовується в усьому підручнику.</p> <p>Проект підручника містить: передмову/вступ, таблиці змісту, сигнальні символи/пиктограми (геометричні, цифрові, буквені, знакові чи у вигляді рисунків умовні позначення) з поясненням способу використання, виокремлений текст, посилання на ілюстративний ряд тощо.</p>
	0	<p><i>Не забезпечено</i></p> <p>Відсутні більшість елементів апарату орієнтування підручником.</p> <p>Запропонований апарат орієнтування не дозволяє чітко орієнтуватися у змістовому наповненні підручника.</p>
6	Науковість змісту, використання загальноприйнятої наукової термінології	
	4	<p><i>Забезпечено повністю</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: повна відповідність навчального матеріалу сучасним науковим концепціям; точний і зрозумілий виклад наукових понять; однозначність понятійно-термінологічного апарату; поступове нарощування термінів, їх взаємопов'язаність; виклад теоретичного матеріалу з орієнтацією його на практичне використання та зв'язок з повсякденним життям; введення нового знання в систему знань через використання міжпредметних зв'язків та інтеграції матеріалу різних освітніх галузей.</p>
	3	<p><i>Забезпечено майже повністю</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: відповідність навчального матеріалу сучасним науковим концепціям; точний і зрозумілий виклад наукових понять, <u>водночас</u> мають місце поодинокі випадки надмірної затеоретизованості матеріалу; однозначність понятійно-термінологічного апарату; взаємопов'язаність термінів; поступове їх нарощування; виклад теоретичного матеріалу з орієнтацією його на практичне використання та зв'язок з повсякденним життям, <u>однак</u> в поодиноких випадках подані ситуації, що не відповідають реаліям сучасності; введення нового знання в систему знань через використання міжпредметних зв'язків та інтеграції матеріалу різних освітніх галузей, <u>водночас</u> у поодиноких випадках спостерігається штучність, недоцільність таких зв'язків.</p>
	2	<p><i>Забезпечено частково</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника, в основному, є: відповідність навчального матеріалу сучасним науковим концепціям;</p>

		<p>багатослівний/малозрозумілий виклад наукових понять; мають місце випадки надмірної затеоретизованості матеріалу;</p> <p>випадки неоднозначності використання понятійно-термінологічного апарату; нарощування термінів з порушенням в окремих випадках їх взаємопов'язаності;</p> <p>виклад теоретичного матеріалу з орієнтацією його на практичне використання та зв'язок з повсякденним життям, однак мають місце приклади ситуацій, що не відповідають реаліям сучасності;</p> <p>надмірність теоретичного матеріалу без достатньої кількості прикладів його застосування у життєдіяльності людини;</p> <p>надмірна деталізація теоретичної інформації;</p> <p>введення нового знання в систему знань через використання міжпредметних зв'язків та інтеграції матеріалу різних освітніх галузей, водночас спостерігаються випадки штучності, недоцільності таких зв'язків, або частково порушено системність у використанні таких зв'язків.</p>
	1	<p><i>Майже не забезпечено</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника, в основному, є: недостатня відповідність навчального матеріалу сучасним науковим концепціям;</p> <p>багатослівний/малозрозумілий виклад наукових понять; надмірна затеоретизованість матеріалу;</p> <p>неоднозначність використання понятійно-термінологічного апарату; порушення взаємопов'язаності термінів;</p> <p>наявність прикладів несучасних ситуацій повсякденного життя при розкритті практичного використання теоретичного матеріалу;</p> <p>надмірність теоретичного матеріалу без достатньої кількості прикладів його застосування у життєдіяльності людини;</p> <p>надмірна деталізація теоретичної інформації;</p> <p>штучність, недоцільність міжпредметних зв'язків та інтеграції матеріалу різних освітніх галузей при введенні нового знання в систему знань, або порушено системність у використанні таких зв'язків.</p>
	0	<p><i>Не забезпечено</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника, у цілому, є: невідповідність теоретичного матеріалу сучасним науковим знанням, рівню сучасного розвитку науки, техніки та культури;</p> <p>відсутність міжпредметних зв'язків та інтеграції матеріалу різних освітніх галузей при введенні нового знання в систему знань;</p> <p>наявність фактичних помилок, випадків помилкового формулювання або перекручування термінів, включення до змісту навчальних матеріалів понять і явищ недостовірного, ненаукового характеру.</p>
7	Відповідність розкриття основних наукових положень віковим особливостям учнів	
	4	<p><i>Відповідає повністю</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є:</p> <p>відповідність матеріалу за складністю і обсягом можливостям засвоєння його учнями за встановлений час;</p> <p>відповідність словникового наповнення підручника віку учнів;</p> <p>дидактична доцільність і обґрунтованість введення нових понять для опанування програмової теми, розкриття їх сутності з урахуванням вікових особливостей учнів;</p> <p>відповідність викладу матеріалу за ступенем абстрактності віковим психологічним особливостям учнів;</p>

		<p>використання аналогій для пояснення складних явищ/процесів, наявність прикладів для пояснення абстрактних понять, достатність пояснень, вказівок, зразків тощо;</p> <p>відсутність перевантаження надлишковою інформацією та другорядними подробицями;</p> <p>побудова розгортання нового матеріалу на раніше засвоєних знаннях і досвіді їх використання;</p> <p>сучасність, художньо-естетична забарвленість, ціннісна насиченість текстового матеріалу, що відповідає очікуванням та інтересам учнів;</p> <p>чіткість, лаконічність і зрозумілість мови підручника, її орієнтованість на рівень пізнавальних можливостей учнів, використання невеликих конструкцій речень, переважно простих речень;</p> <p>доступність у користуванні підручником для самостійного навчання, яка досягається різноманітністю форм подачі самостійних завдань, що передбачають різні види сприймання (зорова, слухова, моторна), наведеними прикладами, ілюстраціями тощо.</p>
3		<p><i>Відповідає майже повністю</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є:</p> <p>відповідність матеріалу за складністю і обсягом можливостям засвоєння його учнями за встановлений час;</p> <p>відповідність словникового наповнення підручника віку учнів;</p> <p>дидактична доцільність і обґрунтованість введення нових понять для опанування програмової теми, розкриття їх сутності з урахуванням вікових особливостей учнів;</p> <p>відповідність викладу матеріалу за ступенем абстрактності віковим психологічним особливостям учнів;</p> <p>використання аналогій для пояснення складних явищ/процесів, наявність прикладів для пояснення абстрактних понять, але в окремих випадках частково наведені пояснення, вказівки, зразки щодо їх практичного використання тощо;</p> <p>відсутність перевантаження надлишковою інформацією, водночас в окремих випадках наявні другорядні подробиці;</p> <p>побудова розгортання нового матеріалу на раніше засвоєних знаннях і досвіді їх використання;</p> <p>сучасність, художньо-естетична забарвленість, ціннісна насиченість текстового матеріалу, що відповідає очікуванням та інтересам учнів;</p> <p>чіткість, лаконічність і зрозумілість мови підручника, її орієнтованість на рівень пізнавальних можливостей учнів, використання невеликих конструкцій речень, переважно простих речень;</p> <p>доступність у користуванні підручником для самостійного навчання, яка досягається різноманітністю форм подачі самостійних завдань, що передбачають різні види сприймання (зорова, слухова, моторна), наведеними прикладами, ілюстраціями тощо.</p>
2		<p><i>Відповідає частково</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника, у цілому, є:</p> <p>відповідність матеріалу за складністю і обсягом можливостям засвоєння його учнями за встановлений час, водночас мають місце випадки перевищення складності й обсягу матеріалу при розкритті програмових тем; наявності надлишкової інформації, другорядних подробиць;</p> <p>відповідність словникового наповнення підручника віку учнів, однак є випадки використання слів, що малозрозумілі дітям, не співвідносяться з їхнім світосприйняттям і при цьому не пояснюються дітям близькими для них прикладами;</p>

		<p>дидактична доцільність і обґрунтованість введення нових понять для опанування програмової теми, розкриття їх сутності з урахуванням вікових особливостей учнів не завжди є виправданою;</p> <p>наявність надмірності у використанні абстрактних понять при викладі програмового матеріалу, диспропорції у співвідношенні теоретичного матеріалу й обов'язкових практичних завдань;</p> <p>фрагментарне використання аналогій, прикладів для пояснення складних явищ/процесів, але в окремих випадках частково наведені пояснення, вказівки, зразки щодо практичного використання теоретичних понять тощо;</p> <p>недостатнє використання раніше засвоєних знань і набутого досвіду під час розгортання нового матеріалу;</p> <p>художньо-естетична забарвленість, ціннісна насиченість текстового матеріалу, що відповідає очікуванням та інтересам учнів, водночас тексти мало стосуються сучасності несуть здебільшого застарілу інформацію;</p> <p>необґрунтоване використання складних конструкцій речень, що призводить до порушення чіткості, лаконічності і зрозумілості мови підручника, її орієнтованості на рівень пізнавальних можливостей учнів;</p> <p>здебільшого одноманітність форм подачі самостійних завдань, що передбачають різні види сприймання (зорове, слухове, моторне), що ускладнює використання підручника для самостійного навчання.</p>
1		<p><i>Майже не відповідає</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є:</p> <p>здебільшого порушення відповідності матеріалу за складністю і обсягом можливостям засвоєння його учнями за встановлений час: перевищення/заниження складності й обсягу матеріалу при розкритті програмових тем; наявність надлишкової інформації, другорядних подробиць;</p> <p>відповідність словникового наповнення підручника віку учнів, однак є випадки використання слів, що малозрозумілі дітям, не співвідносяться з їхнім світосприйняттям і при цьому не пояснюються дітям близькими для них прикладами;</p> <p>здебільшого дидактично недоцільне введення нових понять для опанування програмової теми, перебільшена/недостатня їх кількість, що свідчить про порушення принципу відповідності змістового наповнення віковим особливостям учнів;</p> <p>наявність надмірності у використанні абстрактних понять при викладі програмового матеріалу, диспропорції у співвідношенні теоретичного матеріалу й обов'язкових практичних завдань;</p> <p>недостатнє використання аналогій, прикладів для пояснення складних явищ/процесів, але в окремих випадках частково наведені пояснення, вказівки, зразки щодо практичного використання теоретичних понять тощо;</p> <p>недостатнє використання раніше засвоєних знань і набутого досвіду під час розгортання нового матеріалу;</p> <p>художньо-естетична забарвленість, ціннісна насиченість текстового матеріалу, що відповідає очікуванням та інтересам учнів, водночас тексти мало стосуються сучасності, несуть здебільшого застарілу інформацію;</p> <p>необґрунтоване використання складних конструкцій речень, що призводить до порушення чіткості, лаконічності і зрозумілості мови підручника, її орієнтованості на рівень пізнавальних можливостей учнів;</p> <p>здебільшого одноманітність форм подачі самостійних завдань, що передбачають різні види сприймання (зорове, слухове, моторне), що ускладнює використання підручника для самостійного навчання.</p>

0		<p><i>Не відповідає</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: невідповідність змістового наповнення підручника рівню психологічного розвитку учнів, їхній попередній освітній підготовці й життєвому досвіду; наявність громіздких малозрозумілих учню наукових висловлювань. спотворених визначень, наукових фактів; використання складних за будовою конструкцій речень, що зумовлює складність сприймання тексту; наявність неоднозначності трактування понять, явищ, процесів; відсутність пояснень, вказівок, зразків тощо для розуміння складних абстрактних понять, явищ, процесів; відсутність методичного апарату, яким передбачено використання підручника для самостійного навчання; . несучасність текстів, застарілість інформації, що не відповідає очікуванням та інтересам учнів; відсутність виховного спрямування змістового забезпечення.</p>
8		<p>Забезпечення формування ключових компетентностей, визначених Законом України «Про освіту», засобами підручника</p>
4		<p><i>Забезпечено повністю</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: розгортання інформаційно-пізнавального матеріалу через практико орієнтовані завдання; спрямованість на створення передумов активної взаємодії усіх учасників освітнього процесу; орієнтація на формування функціональної грамотності, розвиток комунікаційних умінь; спрямованість на створення передумов для соціалізації учня, розвиток його ініціативності щодо вирішення повсякденних проблем; наявність достатніх засобів (рубрики, пояснення, алгоритми, пам'ятки, зразки виконання завдань, завдання для самоконтролю тощо) для здійснення самостійної роботи; достатність інформації, необхідної для розв'язання запропонованих ситуацій; можливість вибору завдань; оптимальне співвідношення практико орієнтованих завдань від репродуктивного до творчого рівнів; виважена послідовність таких завдань відповідно когнітивних рівнів та структурних компонентів компетентності; діалогічність завдань, можливість проведення дискусій тощо.</p>
3		<p><i>Забезпечено майже повністю</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: розгортання інформаційно-пізнавального/теоретичного матеріалу через практико орієнтовані завдання, водночас в поодиноких випадках не виправданою є їх взаємопов'язаність; спрямованість на створення передумов активної взаємодії усіх учасників освітнього процесу; орієнтація на формування функціональної грамотності, розвиток комунікаційних умінь; спрямованість на створення передумов для соціалізації учня розвиток його ініціативності щодо вирішення повсякденних проблем; наявність достатніх засобів (рубрики, пояснення, алгоритми, пам'ятки, зразки виконання завдань, завдання для самоконтролю тощо) для здійснення самостійної роботи, однак при розгортанні окремих тем їх кількість є</p>

		<p>недостатньою/надмірною; достатність інформації, необхідної для розв'язання запропонованих ситуацій; можливість вибору завдань, однак несистемна реалізація цієї позиції; наявність співвідношення практико орієнтованих завдань від репродуктивного до творчого рівнів; виважена послідовність таких завдань відповідно когнітивних рівнів та структурних компонентів компетентності; діалогічність завдань, можливість проведення дискусій тощо.</p>
	2	<p><i>Забезпечено частково</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: розгортання інформаційно-пізнавального/теоретичного матеріалу через практико орієнтовані завдання, водночас в окремих випадках практико орієнтовані завдання є дидактично недоцільними, не виправданою є їх взаємопов'язаність із теоретичним матеріалом; домінування знаннєвого компонента; спрямованість на створення передумов активної взаємодії усіх учасників освітнього процесу реалізується частково; орієнтація на формування функціональної грамотності, розвиток комунікаційних умінь; спрямованість на створення передумов для соціалізації учня, розвиток його ініціативності щодо вирішення повсякденних проблем; наявність засобів (рубрики, пояснення, алгоритми, пам'ятки, зразки виконання завдань, завдання для самоконтролю тощо) для здійснення самостійної роботи, але у недостатній, або надмірній кількості; наявність інформації, необхідної для розв'язання запропонованих ситуацій, не завжди є достатньою; можливість вибору завдань запропонована недостатньо; наявність практико орієнтованих завдань від репродуктивного до творчого рівнів, однак їх співвідношення є дидактично недоцільним; послідовність таких завдань недостатньо враховує когнітивні рівні та структурні компоненти компетентності; діалогічність завдань, можливість проведення дискусій реалізовані недостатньо тощо.</p>
	1	<p><i>Майже не забезпечено</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: Недостатнє використання практико орієнтованих завдань для розгортання інформаційно-пізнавального/теоретичного матеріалу, здебільшого практико орієнтовані завдання є дидактично недоцільними; домінування знаннєвого компонента; спрямованість на створення передумов активної взаємодії усіх учасників освітнього процесу реалізується недостатньо; орієнтація на формування функціональної грамотності, розвиток комунікаційних умінь є недостатньою; спрямованість на створення передумов для соціалізації учня, розвиток його ініціативності щодо вирішення повсякденних проблем реалізується недостатньо; наявність засобів (рубрики, пояснення, алгоритми, пам'ятки, зразки виконання завдань, завдання для самоконтролю тощо) для здійснення самостійної роботи є недостатньою/хаотичною; наявність інформації, необхідної для розв'язання запропонованих ситуацій, є недостатньою; можливість вибору завдань запропонована недостатньо;</p>

		<p>не дотримується ієрархія практико орієнтованих завдань від репродуктивного до творчого рівнів; діалогічність завдань, можливість проведення дискусій реалізовані недостатньо тощо. Змістове наповнення недостатньо сприяє усвідомленню практичного застосування вивченого матеріалу.</p>
	0	<p><i>Не забезпечено</i> У змісті підручника нереалізований компетентнісний підхід; не забезпечується формування конкретних очікуваних результатів навчання.</p>
9	<p>Упровадження наскрізних змістових ліній «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність» (за наявності їх у навчальній програмі)</p>	
		<p>ПОКАЗНИК У ПІДРУЧНИКАХ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НЕ ОЦІНЮЄТЬСЯ</p>
10	<p>Можливості підручника для здійснення учнями самостійної освітньої діяльності, формування вміння вчитися впродовж життя</p>	
	4	<p><i>Забезпечено повністю</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: відображення основних етапів процесу навчання в системі завдань окремих тематичних блоків (від сприймання до застосування; від виконання найпростіших видів роботи до складніших, що носять пошуковий характер); діалогічність викладу програмового матеріалу; читабельність сторінок, виокремлення головного і другорядного; чіткість, раціональність, доцільність, обраного апарату організації опрацювання програмового матеріалу, послідовність, наступність і системність його використання, що проявляється у наявності: інструктивних та довідкових матеріалів (пам'яток, алгоритмічних приписів щодо виконання певних операцій і дій, коментарів, вказівок для самостійного опрацювання матеріалу та практичних завдань, спостережень і дослідів; прикладів/зразків виконання завдань; коротких узагальнень), таблиць, підписів-пояснень до ілюстративного матеріалу; словничка (за потреби); чітких, лаконічних, конкретних інструкцій; завдань, що навчають ставити запитання й висловлювати припущення; стимулюють творчість і самостійність, потребу у самореалізації; завдань і запитань для перевірки знань і здійснення зворотного зв'язку, самоаналізу, самооцінювання, самопізнання, планування навчальних дій; інструментарію для самооцінювання; завдань для самостійного вибору; ситуацій, які передбачають роботу в парі/групі.</p>
	3	<p><i>Забезпечено майже повністю</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника, у цілому, є: відображення основних етапів процесу навчання в системі завдань окремих тематичних блоків (від сприймання до застосування; від виконання найпростіших видів роботи до складніших, що носять пошуковий характер); діалогічність викладу програмового матеріалу; читабельність сторінок, виокремлення головного і другорядного; чіткість, раціональність, доцільність, обраного апарату організації опрацювання програмового матеріалу, послідовність, наступність і системність його використання, що проявляється у наявності компонентів змістового наповнення, зазначених в описі параметрів на 4 бали.</p>

		Водночас, 1-2 компоненти подаються несистемно, або не завжди дидактично обґрунтовано.
	2	<i>Забезпечено частково</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника, у цілому, є: відображення основних етапів процесу навчання в системі завдань окремих тематичних блоків (від сприймання до застосування; від виконання найпростіших видів роботи до складніших, що носять пошуковий характер); недостатнє використання діалогічності викладу програмового матеріалу; читабельність сторінок, водночас виокремлення головного і другорядного в окремих випадках безсистемне, не завжди дидактично виправдане; доцільність обраного апарату організації опрацювання програмового матеріалу, водночас в окремих випадках порушено чіткість формулювань, раціональність структурування, послідовність, наступність і системність його використання, що проявляється у подачі компонентів змістового наповнення, зазначених в описі параметрів на 4 бали.
	1	<i>Майже не забезпечено</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника, у цілому, є: недотримання послідовності у відображенні основних етапів процесу навчання в системі завдань окремих тематичних блоків (від сприймання до застосування; від виконання найпростіших видів роботи до складніших, що носять пошуковий характер); відсутність діалогічності викладу програмового матеріалу; важке сприйняття сторінок, в основному, хаотичне, дидактично не виправдане виокремлення головного і другорядного; переобтяженість/недостатня чіткість формулювань завдань/інструкцій /пам'яток тощо; недостатність, або відсутність раціонального, дидактично доцільного апарату організації опрацювання програмового матеріалу, що проявляється у повній, або частковій відсутності більшої частини компонентів змістового наповнення, зазначених в описі параметрів на 4 бали;
	0	<i>Не забезпечено</i> Змістове наповнення підручника не має ознак, зазначених в описі параметрів на 4 бали
11		Наявність різноманітних вправ і завдань, розроблених з урахуванням засад педагогіки партнерства, що передбачає: співпрацю, співтворчість між учнями та вчителями; критичне осмислення ситуації; ситуації та питання для навчального діалогу; ситуації вибору і відповідальності; творче застосування набутих умінь тощо
	4	<i>Забезпечено повністю</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є наявність: завдань, що спонукають до діалогу, висловлювання власних думок, міркувань, позицій, способів розв'язання проблеми (навчальної чи життєво-практичної). завдань творчого характеру, виконання яких передбачає роботу у групі/парі; завдань, що спонукають до обміну думок, вражень, моделювання життєвих ситуацій; включають спеціально сконструйовані ситуації вибору і власної відповідальності, авансування успіху; завдань, спрямованих на розвиток критичного мислення; завдань, що передбачають оцінювання ситуації, вибір власної позиції; завдань, які сприяють формуванню в учнів ціннісного ставлення до світу, до розвитку власних здібностей, нахилів, творчості в діяльності;

		<p>завдань, що створюють передумови для співпраці, активної участі дитини у процесі пізнання;</p> <p>завдань, які залучають до співпраці учнів з дорослими (працівниками школи, батьками або членами родини).</p>
	3	<p><i>Забезпечено майже повністю</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника, у цілому, є наявність завдань, що зазначені в описі параметрів на 4 бали. Водночас спостерігається несистемне використання 1-3 із зазначених видів завдань, що не призводить до порушення цілісності системи роботи.</p>
	2	<p><i>Забезпечено частково</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника, у цілому, є наявність завдань, що зазначені в описі параметрів на 4 бали. Водночас спостерігається несистемне використання половини/відсутність 1-3 із зазначених видів завдань, що призводить до часткового порушення цілісності системи роботи.</p>
	1	<p><i>Майже не забезпечено</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: недостатня кількість завдань, що зазначені в описі параметрів на 4 бали; несистемне використання тих, що є із зазначених в описі параметрів на 4 бали видів завдань, що у цілому призводить до порушення цілісності системи роботи.</p>
	0	<p><i>Не забезпечено</i></p> <p>Змістовим наповненням підручника не передбачено реалізацію засад педагогіки партнерства.</p>
12	Наявність завдань, пов'язаних з реальними життєвими потребами	
	4	<p><i>Забезпечено повністю</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: наявність цілісної системи завдань, що ґрунтуються на досвіді учнів та відповідають їхнім життєвим потребам та зацікавленням, забезпечують практико орієнтоване опрацювання теоретичного матеріалу; наявність завдань, які ґрунтуються на реалізації навчальних проєктів у класі та за його межами, у тому числі завдань, спрямованих на формування умінь знаходити інформацію, інтерпретувати її, оцінювати та застосовувати для розв'язання практико орієнтованих завдань; наявність завдань, що формують здатність практично діяти, забезпечують практичне застосування отриманих знань, вмінь і навичок для вирішення проблем повсякденного життя у класі, родині, суспільстві; реальність змісту практико орієнтованих завдань, водночас використання казкових сюжетів, що наближені до реальних життєвих ситуацій; доцільність запропонованих практико орієнтованих завдань.</p>
	3	<p><i>Забезпечено майже повністю</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника, у цілому, є наявність зазначених в описі параметрів на 4 бали характеристик. Водночас спостерігаються поодинокі випадки несистемного використання окремих із них, однак це не призводить до порушення цілісності системи практико орієнтованого навчання.</p>
	2	<p><i>Забезпечено частково</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: часткове порушення цілісності системи практико орієнтованого навчання, що виражається у: частковому представленні характеристик, зазначених в описі параметрів на 4 бали;</p>

		несистемному використанні представлених із зазначених в описі параметрів на 4 бали характеристик;
	1	<i>Майже не забезпечено</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: порушення цілісності системи практико орієнтованого навчання, що виражається у: недостатній кількості характеристик, що зазначені в описі параметрів на 4 бали; несистемне використання тих, що є характеристиками зазначених в описі параметрів на 4 бали, що призводить до порушення цілісності системи роботи.
	0	<i>Не забезпечено</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: відхід від системи практико-орієнтованого навчання, що виражається у відсутності характеристик, що зазначені в описі параметрів на 4 бали або такі виявлені недостатньо для реалізації практико орієнтованого навчання /розгортання лише знаннєвого компонента змісту освіти.
13	Реалізація ціннісного компонента у змісті підручника	
	3	<i>Забезпечено повністю</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: наявність завдань, що забезпечують формування патріотичних почуттів, зацікавленість і підтримку національних традицій; наявність завдань, зорієнтованих на формування особистісних цінностей (гуманності, працелюбності, чесності, правдивості, культури розумової праці тощо); наявність завдань, зміст яких забезпечує формування соціальної поведінки (дій і вчинків людини в просторі міжособистісних взаємин), громадянської позиції, інших моральних якостей, поглядів, переконань, життєвих пріоритетів, уміння захищати власні погляди; наявність завдань, що спрямовані на формування і розвиток поваги до людини, доброзичливого, позитивного ставлення до кожної особистості, виховання людяності, довіри у стосунках, гуманного ставлення до всього живого тощо; наявність завдань на оцінювання подій, явищ тощо; наявність завдань на залучення учнів до ситуацій вибору цінностей; відсутність стереотипів та упереджень (політичних, культурних, національних, релігійних),
	2	<i>Забезпечено майже повністю</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника, у цілому, є наявність зазначених в описі параметрів на 3 бали характеристик. Водночас спостерігаються поодинокі випадки несистемного використання окремих із них, однак це не призводить до порушення цілісності системи ціннісно орієнтованого навчання.
	1	<i>Забезпечено частково</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: часткове порушення цілісності системи ціннісно орієнтованого навчання, що виражається у: частковому представленні характеристик, зазначених в описі параметрів на 3 бали; несистемному використанні представлених із зазначених в описі параметрів на 3 бали характеристик.
	0	<i>Не забезпечено</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є:

		відхід від системи ціннісно орієнтованого навчання, що виражається у відсутності характеристик, що зазначені в описі параметрів на 3 бали або такі є недостатніми для формування в учнів ціннісних орієнтацій.
14	Мотивація навчальної діяльності учнів, розвиток інтересу до пізнання світу засобами підручника	
	3	<i>Забезпечено повністю</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: наявність засобів формування в учнів інтелектуальних почуттів, позитивних мотивів навчання, стимулювання пізнавальних потреб та інтересів (створення ситуацій пізнавальної новизни, емоційно-ціннісних переживань, зацікавленості, здивування тощо); емоційна насиченість змісту навчального матеріалу; відбір інформації з точки зору її значущості для молодших школярів; використання цікавих пізнавальних матеріалів; наявність завдань на аналіз емоційної сфери дійових осіб твору/автора, власних почуттів та переживань (для підручників мовно-літературної галузі); персоніфіковане формулювання запитань; наявність заохочень учнів до висловлення власної думки; наявність засобів заохочення та підтримки успіху у навчанні; відсутність інтелектуального та фізичного перевантаження учнів, дозування матеріалу з урахуванням вікових особливостей учнів; відповідність обсягу домашнього завдання встановленим нормам; можливість реалізації диференційованого й індивідуального навчання; можливість реалізації інтерактивного, проблемного навчання можливість створення «ситуації успіху у навчанні»; естетичне оформлення підручника, що викликає бажання працювати з ним.
	2	<i>Забезпечено майже повністю</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника, у цілому, є наявність зазначених в описі параметрів на 3 бали характеристик. Водночас виявлена несистемність/дидактична необґрунтованість використання окремих з них, однак це не призводить до порушення цілісності системи роботи, спрямованої на мотивацію навчальної діяльності учнів, розвиток інтересу до пізнання світу засобами підручника.
	1	<i>Забезпечено частково</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: часткове порушення цілісності системи роботи, спрямованої на мотивацію навчальної діяльності учнів, розвиток інтересу до пізнання світу засобами підручника, що виражається у: частковому представленні характеристик, зазначених в описі параметрів на 3 бали; несистемному/дидактично недоцільному використанні представлених із зазначених в описі параметрів на 3 бали характеристик.
	0	<i>Не забезпечено</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: відсутність системи засобів мотивації та стимулювання пізнавальної діяльності учнів, що виражається у відсутності характеристик, які зазначені в описі параметрів на 3 бали або такі є недостатніми для розвитку в учнів мотивації й пізнавального інтересу.
15	Українознавче наповнення змісту підручника	
	3	<i>Забезпечено повністю</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є:

		<p>наявність українознавчого компонента, що спрямований на виховання національної свідомості й гідності, любові до рідного краю та свого народу;</p> <p>наявність науково обґрунтованої інформації про факти, події, явища, про видатних українців або вихідців з України, які зробили вагомий внесок у розвиток певної галузі науки чи культури в цілому, а також про світових учених, лауреатів Нобелівської премії (в межах програмових вимог);</p> <p>використання зразків українського фольклору, мистецтва, прикладів традиційної української культури; фрагментів літературних творів відомих українських письменників;</p> <p>використання інформації про рослинний і тваринний світ України;</p> <p>включення інформації про досягнення сучасної української науки і техніки, промисловість в Україні; про вирішення екологічних, енергетичних, продовольчих, соціальних питань в Україні; про місце України в світі тощо;</p> <p>наявність інформації про пам'ятки культури України.</p>
	2	<p><i>Забезпечено майже повністю</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є:</p> <p>наявність зазначених в описі параметрів на 3 бали характеристик. Водночас виявлена безсистемність/дидактична необґрунтованість використання окремих із них, однак це не призводить до порушення, у цілому, системності, послідовності і наступності українознавчого наповнення підручника.</p>
	1	<p><i>Забезпечено частково</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є:</p> <p>часткове порушення системності, послідовності і наступності українознавчого наповнення підручника, що виражається у:</p> <p>частковому представленні характеристик, зазначених в описі параметрів на 3 бали;</p> <p>несистемному/дидактично недоцільному використанні представлених із зазначених в описі параметрів на 3 бали характеристик.</p>
	0	<p><i>Не забезпечено</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є:</p> <p>відсутність інформації про факти, події, явища тощо, які б формували в учнів національну свідомість, гідність, почуття громадянина Української держави.</p>
16	Доступність і зрозумілість текстів підручника, відповідність їх нормам літературної мови	
	3	<p><i>Забезпечено повністю</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є:</p> <p>відповідність мови підручника нормам української літературної мови/ нормам іноземної літературної мови, у тому числі орфографічним, пунктуаційним, стилістичним, граматичним; сучасність мови підручника;</p> <p>лаконічність, точність, зрозумілість (доступність лексичного наповнення, у тому числі уживання термінів) для учнів формулювань завдань, пояснень, правил;</p> <p>послідовність у використанні термінів, введення яких базується на раніше засвоєних знаннях;</p> <p>чіткість побудови тексту з очевидними логічними зв'язками між його частинами;</p> <p>виважене поєднання інформаційного й емоційно-ціннісного компонентів змісту текстів підручника, що подаються в науково-навчальному підстилі наукового стилю;</p> <p>достовірність інформації та її джерел;</p> <p>спрямованість на загальний і різнобічний розвиток учнів та повноцінне оволодіння ними всіма компонентами навчальної діяльності;</p>

		діалогічний характер мови підручника, наявність матеріалу для різних видів бесід/спонукань до роздумів/завдань на постановку запитань одне одному тощо; те, що мова підручника слугує зразком для мови учня.
	2	<i>Забезпечено майже повністю</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: наявність зазначених в описі параметрів на 3 бали характеристик. Водночас виявлені випадки безсистемності у дотриманні окремих із них, однак це, у цілому, не призводить до порушення вимоги щодо доступності і зрозумілості текстів підручника, відповідності їх нормам літературної мови.
	1	<i>Забезпечено частково</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: часткове дотримання вимог щодо доступності і зрозумілості текстів підручника, відповідності їх нормам літературної мови, зазначених в описі параметрів на 3 бали, що виражається у наявності: певних огріхів у чіткості побудови формулювань; великих за обсягом окремих пояснень матеріалу, їх перенасиченість складними синтаксичними конструкціями; порушень в уніфікації окремих понять та висловів тощо (див. опис параметрів на 3 бали).
	0	<i>Не забезпечено</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: повне порушення/недотримання вимог щодо доступності і зрозумілості текстів підручника, їх відповідності нормам літературної мови.
17	Забезпечення диференційованого підходу до навчання, індивідуалізація освітнього процесу	
	4	<i>Забезпечено повністю</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: системне й послідовне включення різнорівневих (з різним рівнем допомоги; різних за характером [репродуктивні, конструктивно-репродуктивні, творчі, дослідницькі]/одного рівня складності, але різних за змістом завдань, що забезпечують диференціацію та індивідуалізацію навчання; розподіл (позначення) завдань за рівнем складності; достатність для організації навчальної діяльності учнів із різними здібностями і навчальними можливостями завдань, які містять приклади для пояснення теоретичної інформації, зразки виконання певних завдань, посилання на певні інформаційні блоки у підручнику (словничок, пам'ятка, алгоритм тощо); орієнтація на виконання завдань індивідуально, у парі/групі/колективно; орієнтація учнів на повторення раніше вивченого матеріалу з метою уникнення/виправлення помилок;
	3	<i>Забезпечено майже повністю</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника, у цілому, є наявність зазначених в описі параметрів на 4 бали характеристик. Водночас спостерігаються поодинокі випадки несистемного використання окремих із них, однак це не призводить до порушення цілісності системи можливостей для диференціації та індивідуалізації навчання.
	2	<i>Забезпечено частково</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: часткове порушення цілісності системи можливостей для диференціації та індивідуалізації навчання, що виражається у:

		<p>частковому представленні характеристик, зазначених в описі параметрів на 4 бали;</p> <p>несистемному використанні представлених із зазначених в описі параметрів на 4 бали характеристик;</p>
	1	<p><i>Майже не забезпечено</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є:</p> <p>порушення цілісності системи можливостей для диференціації та індивідуалізації навчання, що виражається у:</p> <p>недостатній кількості виявлених під час експертизи характеристик, що зазначені в описі параметрів на 4 бали;</p> <p>несистемному використанні виявлених під час експертизи характеристик із зазначених в описі параметрів на 4 бали, що призводить до порушення цілісності системи можливостей для диференціації та індивідуалізації навчання;</p> <p>спрямованості змістового наповнення підручника тільки на учнів з одного рівня (високого/середнього/низького) навчальних можливостей.</p>
	0	<p><i>Не забезпечено</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є:</p> <p>повна відсутність можливостей для реалізації диференційованого підходу та індивідуалізації навчання (що зазначені в описі параметрів на 4 бали).</p>
18	Реалізація інтегрованого підходу та міжпредметних зв'язків у змісті підручника	
	4	<p><i>Забезпечено повністю</i></p> <p>Характерними ознаками для змістового наповнення підручника є:</p> <p>повна інтеграція змісту різних освітніх галузей;</p> <p>інтегрування навчального матеріалу з різних освітніх галузей (навчальних предметів) з метою вивчення важливих наскрізних тем;</p> <p>інтеграція видів навчальної діяльності учнів, що підпорядковані одній темі;</p> <p>наявність завдань/інформаційного матеріалу на дослідження певної програмової теми/на розпізнавання, аналіз, оцінювання ситуації на основі набутих знань, умінь, навичок, досвіду навчальної діяльності, що передбачає використання міжпредметних зв'язків;</p> <p>спрямованість завдань на формування в учнів цілісної картини світу, системного мислення, різнобічне розкриття теми;</p> <p>комплексність завдань для досягнення очікуваних результатів;</p> <p>системність у використанні інтегративного підходу до розкриття програмового матеріалу;</p> <p>педагогічна доцільність використання інтегрованих завдань;</p> <p>відповідність обсягу матеріалу різних освітніх галузей відповідно до годин типової освітньої програми (для інтегрованих предметів).</p>
	3	<p><i>Забезпечено майже повністю</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника, у цілому, є наявність зазначених в описі параметрів на 4 бали характеристик. Водночас, спостерігаються поодинокі випадки несистемного використання окремих з них, однак це не призводить до порушення цілісності і системності реалізації інтегративного підходу та міжпредметних зв'язків у змісті підручника.</p>
	2	<p><i>Забезпечено частково</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є:</p> <p>часткове порушення цілісності і системності реалізації інтегративного підходу та міжпредметних зв'язків у змісті підручника, що виражається у:</p> <p>частковому представленні характеристик, зазначених в описі параметрів на 4 бали;</p>

		несистемному використанні представлених із зазначених в описі параметрів на 4 бали характеристик.
	1	<i>Майже не забезпечено</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: порушення цілісності і системності реалізації інтегративного підходу та міжпредметних зв'язків у змісті підручника, що виражається у: недостатній кількості характеристик, що зазначені в описі параметрів на 4 бали; несистемному, необґрунтованому використанні виявлених під час експертизи характеристик із зазначених в описі параметрів на 4 бали, що призводить до порушення цілісності розкриття зазначеного параметра.
	0	<i>Не забезпечено</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: повна відсутність можливостей для реалізації інтегративного підходу та міжпредметних зв'язків у змісті підручника.
19	Відповідність змістового наповнення підручника віковим особливостям учнів	
	3	<i>Забезпечено повністю</i> Характерними ознаками для змістового наповнення підручника є: його доступність в контексті психолого-педагогічних вимог, що передбачає відповідність змістового наповнення підручника рівню психологічного розвитку учнів, їхній попередній освітній підготовці й життєвому досвіду; відповідність складності й обсягу матеріалу можливостям засвоєння його учнями на належному рівні й за встановлений час; уникнення надлишкової інформації; дидактична доцільність і обґрунтованість уведення на одному уроці декількох нових понять для засвоєння; відповідність ступеня абстрактності викладу матеріалу віковим психологічним особливостям учнів; доцільність використання аналогії для пояснення складних процесів прикладами їх використання у суміжних навчальних предметах, галузях наук, напрямках професійної діяльності; наявність достатньої кількості прикладів для пояснення абстрактних понять, достатність і вичерпність наведених пояснень, вказівок тощо; подання пояснень, вказівок доступною науково-просвітницькою стилістикою викладу матеріалу, доцільно обраними конструкціями речень та кількістю використаних у них слів для розуміння тексту; наявність посилань до раніше вивченого матеріалу; вичерпність пояснень, наявність достатньої кількості прикладів, ілюстрацій, чіткість і зрозумілість мови підручника; відповідність ілюстрацій психолого-педагогічним особливостям учнів тієї вікової групи, для якої призначений підручник; можливість використання підручника для самостійного навчання.
	2	<i>Забезпечено майже повністю</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника, у цілому, є наявність зазначених в описі параметрів на 3 бали характеристик. Водночас, спостерігаються поодинокі випадки несистемного використання окремих з них, однак це не призводить до порушення дотримання вимог щодо відповідності змістового наповнення підручника віковим особливостям учнів.
	1	<i>Забезпечено частково</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: часткове порушення дотримання вимог щодо відповідності змістового наповнення підручника віковим особливостям учнів, що виражається у:

		<p>частковому представленні характеристик, зазначених в описі параметрів на 3 бали; несистемному використанні представлених із зазначених в описі параметрів на 3 бали характеристик.</p>
	0	<p><i>Не забезпечено</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: повне порушення вимог щодо відповідності змістового наповнення підручника віковим особливостям учнів.</p>
20	Дотримання наступності щодо раніше вивченого навчального матеріалу	
	3	<p><i>Забезпечено повністю</i> Характерними ознаками для змістового наповнення підручника є: структурування системи завдань програмової теми з урахуванням основних етапів процесу навчання (від сприймання до застосування); дотримання послідовності подачі різнорівневих завдань (див. п. 17); розкриття нової інформації, структурування системи завдань і питань на основі здобутого раніше навчального та життєвого досвіду учнів; відсутність дублювання пояснень понять, явищ, процесів, які відомі учням з досвіду вивчення навчального предмета у попередні роки або з уроків інших освітніх галузей; послідовне введення термінів, тлумачення яких базується на раніше вивчених; наявність прямих і непрямих посилань на раніше вивчений матеріал (матеріал попередніх класів, інформація, розміщена у попередніх частинах підручника тощо); наявність завдань і питань, направлених на актуалізацію раніше набутих умінь та сформованого досвіду з навчального предмета, з інших освітніх галузей. послідовне нарощування складності при введенні видів робіт, форм роботи;</p>
	2	<p><i>Забезпечено майже повністю</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника, у цілому, є наявність зазначених в описі параметрів на 3 бали характеристик. Водночас, спостерігаються поодинокі випадки несистемного використання окремих з них, однак це не призводить до порушення дотримання вимог щодо наступності у розгортанні навчального матеріалу.</p>
	1	<p><i>Забезпечено частково</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: часткове порушення дотримання вимог щодо наступності у розгортанні навчального матеріалу, що виражається у: частковому представленні характеристик, зазначених в описі параметрів на 3 бали; несистемному використанні представлених із зазначених в описі параметрів на 3 бали характеристик.</p>
	0	<p><i>Не забезпечено</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: повне порушення вимог щодо наступності у розгортанні навчального матеріалу.</p>
21	Доречність, сучасність та логічне розміщення ілюстративного матеріалу як самостійного або додаткового джерела інформації	
	3	<p><i>Забезпечено повністю</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: дидактична доцільність та функціональність ілюстрацій, коректність завдань, спрямованих на роботу з ілюстраціями;</p>

		<p>інформативність ілюстрацій, їх відповідність програмовій темі; використання ілюстрацій як самостійних дидактичних одиниць, або як додаткового джерела інформації; забезпечення взаємозв'язку ілюстрацій з вербальною інформацією, чим досягається пояснення, доповнення, уточнення основного тексту; достатність кількості ілюстрацій для опанування учнями теми/розділу; відповідність ілюстративних матеріалів підручника (вигляду ілюстрацій, схем, карт, креслень) віковій категорії, ступеню підготовленості учнів до сприйняття графічної інформації; яскравість, сучасність, зрозумілість дітям образів у контексті теми, що вивчається; відповідність ілюстративного матеріалу сучасним реаліям життя учнів; художня виразність, естетична насиченість ілюстративного матеріалу; рівномірність у подачі різноманіття сучасної культури (наприклад, збалансованість у подачі інформації про життя міста і села); гармонійність у поєднанні текстового та ілюстративного матеріалу; єдиний стиль подачі однотипних ілюстрацій.</p>
	2	<p><i>Забезпечено майже повністю</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника, у цілому, є наявність зазначених в описі параметрів на 3 бали характеристик. Водночас спостерігаються поодинокі випадки несистемного використання окремих з них, однак це не призводить до порушення дотримання вимог щодо доречності, сучасності та логічного розміщення ілюстративного матеріалу як самостійного або додаткового джерела інформації.</p>
	1	<p><i>Забезпечено частково</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: часткове порушення дотримання вимог щодо доречності, сучасності та логічного розміщення ілюстративного матеріалу як самостійного або додаткового джерела інформації, що виражається у: частковому представленні характеристик, зазначених в описі параметрів на 3 бали; несистемному використанні представлених із зазначених в описі параметрів на 3 бали характеристик; представленні великої кількості образів, незрозумілих сучасним дітям (зокрема, застарілих); використанні ілюстрацій як прикрас текстів видання.</p>
	0	<p><i>Не забезпечено</i> Характерними ознаками змістового наповнення підручника є: повне порушення вимог щодо доречності, сучасності та логічного розміщення ілюстративного матеріалу як самостійного або додаткового джерела інформації; наявність сюжетів, що ілюструють насильство чи провокують до нього.</p>
22	Доречність, сучасність оформлення обкладинки підручника	
	2	<p><i>Забезпечено повністю</i> Характерними ознаками обкладинки є: інформативність її змістового наповнення відповідно до нормативних документів; узагальнене відтворення змісту навчального предмета у художньому оформленні обкладинки; естетичність, що забезпечується збалансованістю текстової частини обкладинки (з урахуванням шрифтів), композиції зображень і кольорової гами,</p>

		<p>можливістю візуальних образів (за наявності) викликати інтерес до навчання за цим навчальним виданням</p> <p>доречність і обґрунтованість вибору усіх складових композиції;</p> <p>сучасність змісту обкладинки.</p>
	1	<p><i>Забезпечено частково</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є:</p> <p>часткове порушення дотримання вимог щодо доречності, сучасності оформлення обкладинки підручника, що виражається у:</p> <p>частковому представленні характеристик, зазначених в описі параметрів на 2 бали;</p> <p>наявності певних візуальних образів, що є недоцільними у контексті вивчення курсу.</p>
	0	<p><i>Не забезпечено</i></p> <p>Характерними ознаками змістового наповнення підручника є:</p> <p>повне порушення вимог щодо доречності, сучасності оформлення обкладинки підручника.</p>
23	Відповідність змісту аудіосупроводу змісту підручника (для підручників з іноземних мов та української мови для закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин)	
	3	<p><i>Забезпечено повністю</i></p> <p>Характерними ознаками для аудіосупроводу підручника є:</p> <p>повна його відповідність текстовому й ілюстративному матеріалу підручника;</p> <p>відсутність надлишкового (не пов'язаного із змістовим наповненням підручника та програмою) аудіо супроводу;</p> <p>технічно якісний звук.</p> <p>коректне, з точки зору відповідної мови, фонетично-інтонаційне оформлення, як запорука якісного зразка для наслідування учнем;</p> <p>сприятливий для безперешкодного сприйняття матеріалу на слух тембр і темп озвучення;</p> <p>наявність голосів, які належать представникам різної статі;</p> <p>наявність ритміко-пісенного матеріалу з якісним музичним оформленням;</p> <p>наявність звукових ефектів, що допомагають уявити комунікативну ситуацію, яка озвучується;</p> <p>чіткість структурування аудіосупроводу, яка допомагає у пошуку матеріалу та роботі з ним в цілому.</p>
	2	<p><i>Забезпечено майже повністю</i></p> <p>Характерними ознаками аудіосупроводу підручника, у цілому, є наявність зазначених в описі параметрів на 3 бали характеристик. Водночас, спостерігаються поодинокі випадки несистемного використання окремих з них, однак це не призводить до порушення дотримання вимог щодо відповідності аудіосупроводу змісту підручника.</p>
	1	<p><i>Забезпечено частково</i></p> <p>Характерними ознаками аудіосупроводу підручника є:</p> <p>часткове порушення дотримання вимог щодо відповідності аудіосупроводу змісту підручника, що виражається у:</p> <p>частковому представленні характеристик, зазначених в описі параметрів на 3 бали;</p> <p>несистемному використанні представлених із зазначених в описі параметрів на 3 бали характеристик.</p>
	0	<p><i>Не забезпечено</i></p> <p>Характерними ознаками аудіосупроводу підручника є:</p>

		повне порушення вимог щодо його відповідності змістовому наповненню підручника.
24	Наявність фактичних помилок (кількість балів визначається шляхом їх відрахування)	
	0	<i>Без фактичних помилок</i> Характерними ознаками для змістового наповнення підручника є: відсутність фактичних помилок; наявність не більше двох випадків орфографічних, пунктуаційних, стилістичних, граматичних помилок, яка не впливає на якість матеріалів і може бути виправлена під час підготовки проекту підручника до друку.
	-1	<i>Наявна одна фактична помилка</i> Характерними ознаками для змістового наповнення підручника є: наявність одного випадку некоректного формулювання термінів, наведення прикладів недостовірного або сумнівного змісту, включення до змісту навальних матеріалів понять і явищ, що викликають суперечливі тлумачення тощо; наявність не більше трьох орфографічних, пунктуаційних, стилістичних, граматичних помилок, яка не впливає на якість матеріалів і може бути виправлена під час підготовки проекту підручника до друку.
	-2	<i>Наявні дві фактичні помилки</i> Характерними ознаками для змістового наповнення підручника є: наявність двох випадків некоректного формулювання термінів, наведення прикладів недостовірного або сумнівного змісту, включення до змісту навальних матеріалів понять і явищ, що викликають суперечливі тлумачення тощо; наявність не більше п'яти орфографічних, пунктуаційних, стилістичних, граматичних помилок, за умови, що вказані помилки суттєво не впливають на якість матеріалів проекту і можуть бути виправлені під час підготовки підручника до друку.
	-3	<i>Наявні три фактичні помилки</i> Характерними ознаками для змістового наповнення підручника є: наявність трьох випадків фактичних помилок, випадків некоректного або помилкового формулювання термінів, включення до змісту навчальних матеріалів понять і явищ, що суперечать сучасним вимогам до навчальної літератури тощо; наявність великої кількості орфографічних, пунктуаційних, стилістичних, граматичних помилок. Указані помилки впливають на якість матеріалів, але можуть бути виправлені після ґрунтовного доопрацювання і перевірки
	-4	<i>Наявні більше трьох фактичних помилок</i> Характерними ознаками для змістового наповнення підручника є: наявність більше трьох фактичних помилок, випадків помилкового формулювання або перекручування термінів, включення до змісту навчальних матеріалів понять і явищ недостовірного, ненаукового характеру, невідповідність теоретичних постулатів сучасним науковим знанням тощо; наявність великої кількості орфографічних, пунктуаційних, стилістичних, граматичних помилок. Вказані помилки суттєво впливають на якість матеріалів, що може стати підставою для відхилення зазначеного проекту. <i>За кожен наступну фактичну помилку знімається 1 бал</i>

**Експертний висновок
психолого-педагогічної експертизи
на підручник під шифром _____**

1. Відповідність змісту підручника психофізіологічним особливостям та пізнавальним потребам учнів ___ бал/и/ів.
(обґрунтування)
2. Урахування у змісті підручника суб'єктивного досвіду учнів ___ бал/и/ів.
(обґрунтування)
3. Розвиток мотивації до пізнавальної діяльності у класі і поза ним ___ бал/и/ів.
(обґрунтування)
4. Наявність завдань проблемно-пошукового характеру на розвиток мислення (критичного, творчого тощо) ___ бал/и/ів.
(обґрунтування)
5. Наявність завдань, що сприяють гармонізації емоційної сфери учнів, розвитку емоційного інтелекту ___ бал/и/ів.
(обґрунтування)
6. Наявність завдань з елементами рефлексії, самооцінювання, взаємооцінювання ___ бал/и/ів.
(обґрунтування)
7. Забезпечення в учнів відчуття досягнення успіху ___ бал/и/ів.
(обґрунтування)

(підпис на всіх сторінках експертного висновку)

Всього **18 (вісімнадцять) балів** на підручник під шифром _____

Пам'ятайте! Кожний пункт з 1 по 7 експертного висновку повинен бути обґрунтованим згідно з сучасними психолого-педагогічними концепціями, розгорнутим – з посторінковим вказанням існуючих переваг (які виокремлюють навчальне видання із числа запропонованих), недоліків та фактологічних помилок.

Невід'ємною складовою експертного висновку є оцінний лист. Бали, виставлені експертом в оцінному листі, повинні узгоджуватися зі змістом його експертного висновку. Бали повинні мати цілі значення.

25.10.2020

_____
(Підпис)

Додаток 5
Параметри оцінювання до критеріїв
психолого-педагогічної експертизи

Критерії оцінювання та їх параметри для проведення психолого-педагогічної експертизи електронних версій проєктів підручників для основного циклу навчання початкової освіти - 3-4 класів закладів середньої загальної освіти

№ п/п	Критерії оцінювання	Параметри оцінювання
1	Відповідність змісту підручника психофізіологічним особливостям та пізнавальним потребам учнів	0–3
2	Урахування у змісті підручника суб'єктивного досвіду учнів	0–1
3	Розвиток мотивації до пізнавальної діяльності у класі і поза ним	0–2
4	Наявність завдань проблемно-пошукового характеру на розвиток мислення (критичного, творчого тощо)	0–4
5	Наявність завдань, що сприяють гармонізації емоційної сфери учнів, розвитку емоційного інтелекту	0–2
6	Наявність завдань з елементами рефлексії, самооцінювання, взаємооцінювання	0–3
7	Забезпечення в учнів відчуття досягнення успіху	0–3

**Експертний висновок
антидискримінаційної експертизи
на підручник під шифром _____**

Експертний висновок антидискримінаційної експертизи укладається відповідно до Порядку проведення конкурсного підручників (крім електронних) для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних представників, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 17 липня 2019 року № 1002, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 12 серпня 2019 року за № 902/33873 та вищезазначених Інструктивно-методичних матеріалів для проведення експертами експертиз електронних версій підручників.

25.10.2020

_____
(Підпис)

**Експертний висновок
дизайнерської експертизи**
на підручник під шифром _____

Експертний висновок антидискримінаційної експертизи укладається відповідно до Порядку проведення конкурсного підручників (крім електронних) для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних представників, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 17 липня 2019 року № 1002, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 12 серпня 2019 року за № 902/33873 та вищезазначених Інструктивно-методичних матеріалів для проведення експертами експертиз електронних версій підручників.

25.10.2020

_____
(Підпис)